

Verhandelingbespreking

Van der Westhuizen, HG - Gericke, EM 1989. <i>Die rol van Die Hervormer as kommunikasiemedium tussen kerk en lidmaat: 'n Leserkundige ondersoek</i>	225
---	-----

Boekbespreking

Coertze, RD - Janse van Rensburg, NS 1989. <i>Die wet het van my 'n Kleurling gemaak: Die houdbaarheid van statutêre bepaling van Kleurlingskap</i>	230
De Beer, PJ - Van der Walt, B 1984 - <i>Ideologiese stryd in Suider-Afrika! Vlug vir die afgode!</i>	233
Engelbrecht, JJ - De Wet, DR 1989. <i>Biblical studies teaching: A new perspective</i>	235
Gericke, JD - Schlichting, W 1989. <i>Selbstfindung - Gottfindung</i>	237
Labuschagne, JP - Van Wyk, JA 1988. <i>'n Christelike etiek van die arbeid</i>	239
Labuschagne, JP - Antonides, H 1989. <i>A Christian perspective on work and labour relations</i>	243
Pont, AD - Van 't Spijker, W & Van Drimmelen, LC (reds). <i>Inleiding tot de studie van het kerkrecht</i>	245
Van Wyk, BJ - Schlichting, W & Köberlin, A 1989. <i>Fragwürdiges Kairos-dokument</i>	252
Van Wyk, DJC - Abma, G & De Bruijn, J (reds) 1989. <i>Hoedemaker herdacht</i>	254
Van Wyk, IWC - Hubmer, F 1989. <i>Weltreich und Gottesreich</i>	256
Vorster, WS - Kodjak, A 1986. <i>A structural analysis of the sermon on the mount</i>	260

Verhandelingbespreking

Gericke, EM 1989. Die rol van *Die Hervormer* as kommunikasiemedium tussen kerk en lidmaat; 'n leserkundige ondersoek

Ongepubliseerde M Bib-verhandeling, Universiteit van Suid-Afrika. Studieleier: Prof PJ Lor

Resensent: Prof HG vd Westhuizen

INLEIDING

Elizabeth Martina Gericke het 'n unieke werk gelewer. Eerstens is dit die eerste verhandeling, wat die resensent altans te lese kry, uit die Departement Biblioteek- en Inligtingkunde wat vir die Kerk ten dienste wil of kan wees. Tweedens is dit die eerste akademiese ondersoek na *Die Hervormer*. Derdens is dit werklik 'n omvattende en prysenswaardige werkstuk van 390 bladsye met baie min taal- en tegniese tekortkomings.

Dit is mooi stewig gebind en die gedetailleerde inhoudsopgaaf van dertien bladsye verleen maklike toegang tot enige aspek van die navorsing en bevindings.

Vermeldenswaardig is ook die gesindheid teenoor die Kerk wat blyk uit die feit dat die werk aan die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika opgedra is 'met die vertroue dat dit 'n geringe bydrae sal maak tot beter kommunikasie in die kerkblad, om sodoende mee te werk tot die uit-

bou van die koninkryk van God'.

Die kort opsomming in Afrikaans en Engels vat die navorsing, bevindings en aanbevelings bondig in een bladsy elk saam.

WETENSKAPLIKE BENADERING

Die projek is op versoek van die redakteur van *Die Hervormer* onderneem. 'n Loodskomitee bestaande uit die navorser self, die studieleier, die lede van die redaksie en 'n kundige op elk van die terreine van die leserkunde, die kommunikasiekunde en die joernalistiek substansieer die omvattende wetenskaplike benadering.

Die navorser het haar wetenskaplike metode baie volledig in hoofstuk 2 uiteengesit en die teoretiese vertrekpunte in hoofstuk 3.

Die drie navorsingsterreine betref die boodskap van die blad, die blad self en die lesers van die blad.

Ten opsigte van al drie is die wetenskaplike metodes wat van toepassing kan wees, noukeurig ondersoek en geïmplementeer. Die boodskap is genormeer en getoets; die blad is geïdentifiseer en ontleed; die lesers is per posvraelys betrek.

Van hoofstuk 4 of bladsy 64 af kom *Die Hervormer* self onder die ontleedmes. In hoofstuk 5 word die doelstellings van kerklike joernalistiek bespreek, terwyl die kategorieë en kriteria vir *Die Hervormer* se inhoudsanalise in hoofstuk 6 aan die beurt kom. Die resultate van laas-

genoemde word in hoofstuk 7 ont-
leed.

Hoofstuk 8 voorsien 'n verwy-
singsraamwerk vir die bestudering
van die lesers van *Die Hervormer*.
Verskillende leesmotiewe word onder
andere bespreek. Die verwysings-
raamwerk word in hoofstuk 9 op die
betrokke lesers aangelê.

Afleidings uit die navorsing word
in hoofstuk 10 gegee. In hoofstuk 11
word interessante gegewens oor lees-
baarheid en tipografiese aanbieding
van *Die Hervormer* gegee. Gevolg-
trekkings en aanbevelings kom in
hoofstuk 12 aan die beurt.

Dat die navorser nie maar som-
mer in die bepaalde uitgawes van *Die
Hervormder* ingeplons en net nage-
vors het nie, blyk uit die nege bladsye
bronnelys. Sy het elke stukkie navor-
sing onderbou met noukeurige ver-
bandhoudende studie.

TAALKUNDIG EN TEGNIES

Kerk word byna konsekwent met 'n
hoofletter geskrywe waar dit na die
kerk in die algemeen verwys. Die
kleinletter word vir 'n verwysing na 'n
spesifieke kerk gebruik. Dit is mis-
kien nie so logies nie en kom ook nie
met die algemene praktyk in die
kerklike literatuur (uitgesonderd
miskien *Die Hervormer* self) ooreen
nie (vgl egter bv bl 101). Die skryf-
ster verkies 'op die stadium' en nie 'in
die stadium' nie (bv bl 4, 22). Beide
is natuurlik gebruiklik alhoewel 'in'
myns insiens veld wen.

Die aanmeekaarskryfwyse van

'aan die ander kant' is nie korrek nie
(bl 22). Verder is korrek: foutief:

essensieel	essensieël (bl 37)
lineêre	linieêre (bl 35)
susterkerke	susterskerke (bl 122)
alkoholisme	alkolisme (bl 135)
misnoë	misnoë (bl 308)
evangelie	Evangelie (bl 370)

Tikfoute is minimaal. Die volgende
kan egter as voorbeelde aangemerkt
word: koerantfenomeem (*n* bl 16),
medeler (mededeler bl 52), gelet
(gelet gelet bl 142), verspreiding
(versprei-ding bl 275), Hindoeïsme
(Hindoehisme bl 313).

Dubbel negatief ontbreek soms
(bv bl 36). Vakliteratuur (bv bl 92)
word soms met vaklektuur (bl 85,
133) vervang.

INTERESSANTE GEGEWENS

Ds Jac van Belkum het negentig jaar
gelede, op 15 September 1899, *De
Hervormer* die eerste keer laat ver-
skyn. Die Driejarige Oorlog het ver-
oorsaak dat ds Van Belkum dit eers
op 15 Mei 1909 op ononderbroke
grondslag kon plaas.

Die beste reaksie (vgl bl 237) op
die vraelys (9,28%) het uit die ring
van Nelspruit gekom en die swakste
uit die ring van Brakpan (1,34%). As
plattelandse ring het Potchefstroom
die swakste gereageer (1,45%). Wat
laasgenoemde betref, is dit ironies
dat 'n vorige redakteur vir dekades
juis in dié ring gefigureer het.

Van die lesers wat gereageer het, was byna 69% mans en 31% dames (bl 239). Die ouderdomsgroep wat die beste gereageer het, is die van veertig tot nege en veertig jaar, en die meeste het tersiêre opleiding gehad (bl 241, 317). 'n Mens wonder of dit nie maar hoofsaaklik predikante en hulle vrouens is wat op die vraelys geantwoord het nie. Miskien moes die ondersoek die leraars in 'n aparte kategorie lesers geplaas het. Bejaardes lees die getrouste, dit wil sê die meeste in 'n uitgawe en die meeste uitgawes (bl 246).

Oor geloofsake wil 56% lesers meer te lese kry (bl 250); 49% verlang meer Skrifverklarings; 42% verlang meer kerk- en gemeentenuus; 42% verlang ook meer oor kerkbeleid; 36% wil meer oor sektes lees; 35% meer oor maatskaplike vraagstukke, en so meer (vgl bl 250-253). Sendingwerk (18%) en teologie (14%) is maar laag in meerdere aanvraag. Tewens wat sending en teologie betref wil 8% en 10% onderskeidelik nog minder hê as wat reeds in *Die Hervormer* verskyn (bl 253).

Voorkeure vir bestaande rubrieke is soos volg: voorblad (95% mans, 93% vroue) redaksioneel (89% mans, 78% vroue), briewe van lesers (90% mans, 89% vroue), gemeentenuus (86% vroue, 80% mans), oordenking (84% vroue, 71% mans), Bybelstudie (73% vroue, 55% mans). 'n Paar lesers het gemeld dat die oordenking 'te kort en niksseggend is' (bl 261, 310). Wat die Bybelstudie betref, is

geen bydrae in die rubriek as interessant uitgewys nie (bl 262). Dit is op grond hiervan duidelik dat die Hervormdes die skeiding wat sommige predikante wil maak tussen prediking en Skrifuitleg nie aanvaar nie. Om Skrifuitleg en die tradisioneel onhervormde, sogenaamde Bybelstudie in groepies en kringetjies te verskuif en van prediking 'n kort boodskappie te maak, word deur *Die Hervormer* se lesers verwerp. Die lesers soek geloofsopbou, dit is Skrifverklaring. Wat die teologiese rubriek, die Kitalvraerubriek en boekresensies betref, is die belangstelling ook maar baie laag (bl 262-265).

Wat die formaat van die blad betref, verkies meer as 61% 'n tydskrifformaat (bl 273). Veral bejaardes verkies dit omdat die bylaes gedurig uitval en die koerantformaat ongemaklik groot is, veral as die leser bedlënd is (bl 273).

Die maandelikse verspreiding word deur byna 88% lesers verkies (bl 274, 281).

Dit blyk dat die inhoudsopgaaft vir die gewone leser nie veel waarde het nie (bl 276).

Politiek en venyn en eensydigheid moet uit die blad geweerd word (bl 277). Politiek is die ongewildste terwyl vermaak en kunste ook baie laag aangeskryf staan (bl 280).

Op bladsy 289 word gestel, wat waarskynlik van 1990 af deels geïmplementeer gaan word: 'Dit lyk dus asof daar gedink kan word aan 'n minder lywige maandblad en 'n meer

gereelde nuusbrieff of net 'n twee-weeklikse kerklike tydskrif van beperkte omvang'. (Resensent het die probleem van ruimte vir vars skrywes reeds in Julie 1964 onder die titel 'Oor nog wat, maar nie alles' in *Die Hervormer* bespreek.)

Die grootste persentasie het aangedui dat 'n intekentariëf van R20 per jaar vir die maandblad aanvaarbaar is (bl 289).

Lesers wil by opvolgartikels 'n kort samevatting hê van wat in vorige artikels geskryf is (bl 305).

Aangesien 'n agterblad byna soos die voorblad voorrang by lesers geniet, behoort dit ook op die algemene lidmaat gerig te wees en net so aantreklik soos die voorblad te wees (bl 306).

Afgesien dat *Die Hervormer* 'n eie identiteit met mashoof en al handhaaf, netjies gejusteer is, genoeg kantwit, foto's en so meer het, skep dit oor die algemeen tog 'n oorvol indruk (bl 328). Foto's van skrywers is dikwels gedateer (bl 330).

Interessant is die verskillende metodes om die leesbaarheid van 'n stuk te bepaal. Een metode byvoorbeeld word toegepas deur 'n 'sekere woord uit 'n sin (te) laat, byvoorbeeld elke tiende woord. Die leesbaarheid van die teks word dan bepaal volgens die mate waarin die leser daarin kan slaag om die ontbrekende woord reg te voorspel' (bl 335).

ANDER OPMERKINGS

Omdat dit 'n lywige werk van 390

bladsye is, sou die benutting van beide kante van 'n blad die aantal blaaie van 390 met die helfte verminder het. Dit kon hantering vergemaklik en koste verminder het. Miskien is dit 'n voorgeskrewe reël.

By aanhalings uit die Bybel is die Bybelboek waarna tussen hakies verwys word voluit geskryf. Die afkorting sou egter voldoende wees.

Figure, tabelle, grafieke, lyste, bydraes, selfs afdrukke en so meer verhoog die waarde geweldig deurdat bevindings en standpunte met 'n oogopslag begryplik is.

Vanweë die feit dat die navorser dieselfde gegewens uit verskillende oogpunte moet benader, word die indruk soms gewek dat daar baie duplisering is. Uit die aard van die saak is hoofstuk 12 wat oor die aanbevelingshandel, in groot mate 'n weergawe van wat reeds vantevore bevind is.

Die navorser verwys na die feit dat 1988, die jaar van die navorsinguitgawes, sendingjaar was en dat dit die inhoud van *Die Hervormer* beïnvloed het (bv bl 167, 185). Dit dien daarop gelet te word dat die *Hervormd*® Kerk nie 1988 as sendingjaar waargeneem het nie.

BEVINDINGS

Vermaak en ontspanning word eintlik nie sterk in 'n kerkblad vereis nie.

By hierdie bevinding sou 'n mens vanuit die volkskerkgedagte kon byvoeg dat slegs 'n kerkbegrip wat die Christengemeenskap as 'n alternatiewe gemeenskap sien, alles in 'n

kerkblad soek. Die alternatiewe gemeenskap wil 'n alternatiewe blad hê volledig met vermaak en ontspanning daarin in plaas van die publieke tydskrifte. Die konsekwensie hiervan is dat die kerk dan ook sy alternatiewe bioskoop, televisie, party en so meer moet hê.

In die bepaalde uitgawes van *Die Hervormer* wat nagevors is, is die meeste artikels goed aangebied (73,35%). Predikante was vir nagenoeg 39%, lidmate vir 30%, die redaksie vir 19%, akademici vir 10% en Kital vir 1% van die skryfwerk verantwoordelik (bl 184).

Waarskynlik meer mans as vroue lees *Die Hervormer* (bl 221). Rubrieke waaraan waarskynlik meer aandag gegee moet word weens lesersvoorkeure is kerkhistoriese sketse, persone in die kerk en gemeentenuus (bl 222).

Die navorser het bevind dat ook die gebruik van lang sinne, afgesien nog van moeilike woorde en moeilike sinskonstruksies, die leesbaarheid van die blad bemoeilik. Sy stel dat maklike lees by elf woorde per sin plaasvind. Die sin waarin sy dit sê, is egter self een en dertig woorde (bl 353)! Kort sinne is dus maklik om te lees maar moeilik om te skryf.

Veral die redaksie van *Die Hervormer* en die publikasiemense van die Kerk behoort hoofstuk 12 noukeurig te bestudeer. Aanbevelings op grond van die navorsing, en die gevolgtrekkings van die navorsing, kom in hierdie hoofstuk aan bod.

VOORUITSIG

In die lig van die feit dat 1990 van owerheidsweë as jaar van die leser afgekondig is, is dit goed dat *Die Hervormer* die bevindings van die onderhawige navorsing gaan implementeer. Gepas sal die nuwe gesinsblad ook in 1990 die eerste keer verskyn.

Behalwe dat daar in Suid-Afrika 8 miljoen volwassenes is (meestal nie-blank) wat nie kan lees nie, behoort ons projekte in die Kerk te loods om lidmate wat kan lees, tot die verrykende ervaring van lees te beweeg. (Hierdie oproep het resesent reeds in September 1973 baie ernstig in *Die Hervormer* onder die opskrif 'Leesstof' (bl 29) gestel.)

Van die 25 000 lesers (biblioteke, ambassades, hospitale ens ingesluit) het sowat 3,34% die vraelys beantwoord (bl 215, 235, 381). Dit nadat alle voorsorg getref is en aanmoediging gegee is om te respondeer (vgl bl 229-235). Dit meen dat waarskynlik 'n baie klein persentasie van die Hervormde Kerk die kerklike leesstof benut. Dit behoort tot verandering gebring te word. Terloops, die styging van intekenare van 1963 se 20 000 (Agenda AKV 1964 bl J1) tot 1988 se 25 000 is te min! Oor 'n kwart eeu slegs 5 000 meer!

Die navorser beveel aan dat daar oor verskillende ander aspekte nog verdere navorsing gedoen moet word: 'Verspreidingsprosedures is ook net aangeraak. Verdere navorsing kan moontlik fokus op die organisatoriese

samestelling van die redaksie van die kerkblad in die algemeen en verskillende bedryfsaspekte en doelstellings met betrekking tot kerklike publisiteit' (bl 368).

Ons wil werklik aan EM Gericke baie dankie sê vir die kosbare studie-stuk; ook baie geluk met die waardige meestersgraad. Die vooruitsig word tog gekoester dat met die nodige opvolging van die studieresultate daar 'n leeslus by ons kerkmense sal ontwaak.

Boekbespreking

Jansen van Rensburg, NS 1989 - Die wet het van my 'n Kleurling gemaak. (Die houdbaarheid van statutêre bepaling van Kleurlingskap)

Potchefstroom: Instituut vir Reformatoriese Studies, Studiestuk 261. 14 bladsye. Prys onbekend.

Resensent: Prof RD Coertze

Die skrywer van hierdie kort pamflet is 'n senior dosent in die Departement Volkekunde aan die Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys. Hy het in 1985 aan die bogenoemde universiteit gepromoveer met 'n proefskrif wat oor die Kleurlinge van die woonbuurt Promosa (naby Potchefstroom) gehandel het. As vakman en vanuit sy eie navorsing, wil dit voorkom asof die

skrywer uitmuntend voorberei is om 'n studiestuk oor die Kleurlinge te kan saamstel.

Die opvallende is juis dat die skrywer nêrens na sy eie navorsing verwys nie. Van die agtien bronne wat in die bibliografie genoem word is twaalf deur die *South African Institute of Race Relations* uitgegee. 'n Mens kan reeds hieruit aflei dat die aanbieding van die feite effens eensydig plaasvind - trouens, die titel van die pamflet wil selfs impliseer dat Kleurlingskap sy ontstaan vanuit wetgewing gehad het!

Die kern van die skrywer se be-toog kan met aanhalings op bladsy 13 so saamgevat word: 'Die moontlikheid om mense wetenskaplik op grond van ras (fenotopies) te klassifiseer, is tans uiters twyfelagtig ... gevolglik kan verwag word dat statu-têre pogings om mense in sekere ka-tegorieë in te deel met aansienlike onsekerheid en beslissingsprobleme te doen sal hê.' Uit die 'pynlike implikasies wat dit vir die algemene lewe en welsyn van individue gehad het en nog het, kom pertinente etiese vrae en probleme na vore. Hierdie etiese probleme kan nie los van die algemene stelsel gesien word nie en sal noodwendig hanteer moet word teen die agtergrond daarvan dat hierdie stelsel van klassifikasie *nooit* (eie kursivering) sal kan funksioneer soos wat veronderstel en gehoop is dat dit sou funksioneer nie .... Geen realis-tiese en konsekwente Christen kan praat van die aftakeling van onreg

sonder om hierdie fondament van onreg te erken vir wat dit is nie. 'n Juridiese, wetenskaplike en etiese onding kan nie hervorm word nie; dit moet van die wetboek verwyder word.' Die fondament van onreg verwys sekerlik na die Wet op Bevolkingsregistrasie, 1950, (Wet no 30 van 1950, bl 8). Die feit dat die huidige grondwet ook op hierdie wet gebou is en dus vermoedelik deel van die ongeregigte bou is, kon die skrywer, as vakman, moeilik uit die oog gebly het.

Die studiestuk bevat geen nuwe gegewens of diepsinnige bevinding nie. 'n Mens kry die gevoel dat dit by die publikasie nie gegaan het om die inhoud nie maar wel om die tydsomblik waarop 'n ou en bekende standpunt nog eens gepubliseer kon word.

Wanneer die juridiese en etiese komponente van die 'onding' van 'rasseklassifikasie' vir 'n oomblik daar gelaat word, wonder 'n mens waarom die wetenskaplike komponent van die argument so eensydig aangebied is.

Wanneer die skrywer beweer dat daar 'n wisselende oordeel bestaan oor die geregtigheid om rasetipes (d i oorerflik-bepaalde biologiese mensetipes) aan te dui, is hy op vaste grond. Wat egter verswyg word, is dat die lede van 'n oorerflik-bepaalde biologiese groep niks meer met mekaar in gemeen het as hulle fenotipiese en/of genotipiese ooreenkoms nie. Die persoon wat hulle saamgroeper is die navorser self, onderling hoef die lede van een 'ras' self geen samehorigheid te openbaar nie.

Dit gaan in Suid-Afrika nie om 'n wetenskaplik korrek geformuleerde biologiese 'rasbegrip' nie, maar om die feit dat fisiese oorerflike uiterlike kenmerke as etiket vir aanhorigheid aan besondere sosiale groepe dien. Die feit dat sosiale afbakening op hierdie basis kan plaasvind, is welbekend in die volkekundige vakliteratuur: 'The importance of race in fusion situations lies in the fact that obvious physical differences between groups can be used as criteria for the assignment of social status' (Linton 1963: 514). Dat dit die geval in Suid-Afrika is en dat onder andere velkleur en haarvorm as oorerflike bewyse van groeppaanhorigheid beskou word, weet elkeen wat hier woon. Vir hierdie verskynsel het Mönnig (1980: 25) die minder aanvaarbare term *sosiale ras* voorgestel. Dit is geen wetenskaplike onding nie. Dit is slegs deel van die werklikheid in Suid-Afrika.

Die Kleurlinge of Bruinmense is so 'n groep binne die RSA-verband en het 'n bewussyn van eie identiteit gehad reeds lank voor die wetgewing van 1950. As groep is hulle nie deur enige wet tot bestaan verklaar nie.

Die herkoms van die Kleurlinge word deur die skrywer 'wetenskaplik' slegs aan die hand van die uiteensetting van die publikasie van prof HF Heese (1984) van die Universiteit van Wes-Kaapland (*Groep sonder grense: die rol en status van die gemengde bevolking aan die Kaap, 1652-1795*) verduidelik. Die onvermydelike in-

druk word so gewek dat die Kleurlingbevolking sy beslag gekry het uit vermenging tussen blankes en slawe aan die Kaap en as bevolkingsgroep gestabiliseer is vóór die koms van die Britte na Suid-Afrika. So eenvoudig is die saak darem nie. Die vermenging van Hottentotte, Boesmans en slawe (hoofsaaklik uit Afrika) vorm die belangrikste komponent van die Kleurlingbevolking van Wes-Kaapland. Die Koukasoïede of blanke komponent is vergelykenderwyse van veel geringer omvang. 'n Meer ewewigtige formulering van die feite is in die uiteensetting van prof PJ Coertze (1982) te vinde.

Dit gaan by afbakening egter nie net om die herkoms van die Kleurlinge nie, maar ook om veranderinge in hulle erflik-bepaalde groeppvorming in die huidige tyd. Reeds in 1964 skryf prof JP Bruwer (destyds hoof van die Departement Volkekunde aan die Universiteit van Stellenbosch) 'Die proses van vermenging gaan nog steeds voort en het 'n nuwe betekenis gekry vir die samestelling van die Kleurlinge met die geweldige invloed van die Bantoe in die tradisionele tuisgebied van die Klerulingbevolking in Wes-Kaapland. ... die Bantoe-Kleurling kontak in Wes-Kaapland [kan] die begin wees van die verdwyning van 'n groep mense wat biologies en kultureel oorhel na die blanke bevolking om plek te maak vir 'n nuwe groep wat al meer sal oorhel na die Bantoe in rasbiologiese sin' (Bruwer 1964: 105).

Dit is duidelik dat dr Jansen van Rensburg die kompleksiteit en dinamiek van die samestelling van die Kleurlingbevolking in Wes-Kaapland miskyk.

Daar is ook geen waarborg dat die bevindinge oor die ontstaan en samestelling van die Wes-Kaapse Kleurlinge vir Kleurlinge in die noordelike gebiede geldig is nie. Navorsing wat in dié areas onderneem is, dui byvoorbeeld daarop dat Engelstaliges, en veral die Britse troepe gedurende en net na die Engelse Oorlog, 'n beduidende bydrae tot die ontstaan van Kleurlinge gelewer het (vgl bv Kies 1972: 65). Miskien sou die skrywer se eie navorsing 'n aanduiding van die werklikheid in die omgewing van Potchefstroom kon gee.

Dit is baie duidelik dat 'n juridiese formulering van groepsverband in Suid-Afrika sowel oorerflike as kulturele kenmerke in ag sal moet neem. As die formulering met die opstel van die Wet op Bevolkingsregistrasie, 1950, 'n 'juridiese onding' was, moet 'n mens maar hoop dat 'groepsafbakening' in 1990 'n suiwerder resultaat sal oplewer. Die wetenskaplike elemente wat in ag geneem sal moet word, het oor al die jare dieselfde gebly.

Die skrywer en sy bron, prof Heese, aanvaar albei dat *al* die nasate van vermenging tussen slawe en blankes aan die Kaap in die geleedere van blankes oor alle geslagte opgeneem is (vgl bl 7). Enige volkekun-

dige wat ook die Biologiese Volkekunde ken, weet dat oorspronklike rassetipes wat vermeng vanaf die F2-generasie weer na vore tree. Dit is 'n welbekende feit dat sulke donkergekleurdes uit 'blanke ouers' dan mettertyd na die Kleurlinggemeenskap uitgeskuif is en nie deel van 'n groeiende 'blanke' gemeenskap gebly het nie. Of dit eties regverdigbaar is, kan beredeneer word. Die feit is dat die skrywer self so 'n gebeurtenis, waar 'n donkervellige kind na 'n skool vir nie-blankes verwys is (bl 12) en wel op versoek van 'n ouergemeenskap as een van die kritiseerbare beslissings wat voor 'n appèlondersoek na klassifikasie gedien het, aandui.

Die blote herroeping van wetgewing gaan aan die werking van hierdie meganisme van sosiale ostrasering in die Suid-Afrika van die onmiddellike toekoms niks verander nie. Dit is duidelik dat die skrywer so 'n handeling van verwerping as oneties beskou. Sy stryd is dus eintlik teen 'n openbare oordeel in die gemeenskap en nie teen 'n besondere stuk wetgewing nie. Daar lê vir hom en diegene wat sy oortuiging deel, 'n lang kruistog teen die openbare mening voor.

'n Mens wonder dus met reg of die wetenskaplike basis vir die veroordeling van 'n juridiese en etiese stellingname deeglik en korrek in hierdie geskrif (studiestuk?) gelê is.

Van der Walt, B 1984 - Ideologiese stryd in Suider-Afrika! Vlug vir die afgode!

Potchefstroom: Instituut vir Reformatoriese Studies, Versamelwerke nr 22. 159 bladsye. Prys onbekend.

Resensent: Dr PJ de Beer

Op 'n IRS-konferensie in 1983, waaraan verteenwoordigers vanuit die Swart-, Bruin-, Indiër- en Blankegemeenskappe van Suid-Afrika deelgeneem het, is onder andere besluit om die 'gevaarlikste ideologieë in Suider-Afrika te bestudeer, kritiseer, evalueer en ontmasker' (bl 4). Hierdie bundel is dan die eerste stap om die voorneme uit te voer. Genoemde konferensie het verder ook besluit watter ideologieë in Suid-Afrika die belangrikste en gevaarlikste is, naamlik 'rassisme (Swart en Wit), insluitende apartheid, kapitalisme, kommunisme en sekularisme' (bl 4).

Die skrywer van die eerste hoofstuk van die bundel is Bennie van der Walt wat dit noem: 'In 'n koeëldop - 'n heildronk'. Benewens die agtergrond tot die ontstaan van die boek, die werkwyse wat gevolg is om die verskillende bydraes te bespreek en te bundel, skryf hy ook 'n opsomming van al die hoofstukke wat as 'aptywekker' moet dien. Dit is 'n baie geslaagde aanbiedingswyse wat inderdaad daarin slaag om die sestien verskillende bydraes, in 'n eenheid saam te voeg. Of Van der Walt egter daar-

in geslaag het om elke skrywer se presiese bedoeling in sy opsomming weer te gee, sal die leser maar self moet beoordeel. Persoonlik twyfel ek. Om maar één voorbeeld te noem: Elaine Botha skryf: 'Omdat ideologieë hierdie "natuurlike" neiging het om aanhangers daarvan te verslaaf, moet dit as demonies getipeer word' (bl 26). Van der Walt vat soos volg saam: 'Ideologieë het *meestal* 'n demoniese karakter' (bl 5).

Die skrywers van die sestien hoofstukke het hulle dit ten doel gestel om in eenvoudige, toeganklike taal en skryfwyse aan die gesprek oor ideologieë deel te neem. Daarin het hulle werklik geslaag! Dit is 'n entoesiastiese, lewendige gesprek wat daarin slaag om op bevatlike wyse die selfbedrog en misleiding van ideologieë te ontmasker asook die ellende wat dit voortbring. Die skrywers het doelbewus die aksent op die donker, gevaarlike kant van ideologieë laat val - vandaar die subtitel: *Flug vir die afgode!* Verder is die gesprek aktueel en dit is waarskynlik die groot winspunt van die bundel. Die leser kan voortdurend saamstem, twyfel of radikaal verskil - maar nooit onbetrokke lees nie. Die werk dwing die leser om voortdurend rekenskap te gee waar hy self staan, wat hy glo en in watter kamp hy in hierdie stryd staan. Met temas soos 'Ideologieë - ons moderne demone', 'Ons troetel-ideologieë' en "n Kerk sonder goue kalwers' ensovoorts, beloof dit om ook 'n 'warm' gesprek te wees.

Baie lesers sal nie met alles in hierdie boek volmondig saamstem nie. Waarskynlik het die skrywers dit ook só bedoel. Daarom roep die gesprek ook tot selfkritiek en om hand in eie boesem te steek is nie altyd ewe maklik nie. Om vreemde gevaarlike ideologieë te kritiseer is dikwels makliker as om die op die oog af onskuldige troetelideologieë te ontleed.

Die skrywers het, waarskynlik vanweë die opdrag wat aan die begin genoem is, terwyl hulle nie daarvan teruggedeins het om te kritiseer en te ontleed nie, tog 'n eensydigheid geopenbaar. Om 'n karikatuur te skep van iets, voordat dit vlymskerp gekritiseer word, is natuurlik verdrag. 'n Goeie voorbeeld hiervan is die bespreking van die sogenaamde volksideologie, Christelik-nasionaal (bl 56, 57). Of die sogenaamde 'Afrikanerlesing' werklik daaraan skuldig is dat dit alle beweegruimte vir die Christelike deur die voorkeure van die volkse ingeperk het, moes liewer duideliker bewys word - of is dit maar nog 'n hedendaagse cliché? Dit is net so onaanvegbaar soos die volgende uitspraak van die regsfilosoof van Potchefstroom op bladsy 58: 'Sommige Wit rassiste beweer deesdae selfs dat iets soos 'n Blanke volk in Suid-Afrika bestaan'. Daar is dan wel seker meer 'Wit rassiste' in Suid-Afrika as wat 'n mens redelikerwys sou kon verwag.

Hierdie boekie bevat ongetwyfeld waardevolle materiaal en behoort deur veral studente en predi-

kante gelees te word. Van die standpunte wat hierin gestel word, moet beslis kennis geneem word.

De Wet, DR 1989 - Biblical studies teaching: A new perspective

Pretoria: Academica. 122 bladsye. Prys onbekend.

Resensent: Prof JJ Engelbrecht

Volgens die 'Woord vooraf' deur prof H Askes van Vista Universiteit, poog hierdie boek om 'n nuwe grondslag te lê vir die onderrig van Bybelkunde. Uit die boek self blyk dat dit hier enersyds gaan om Bybelkunde in onderskeid van Bybelonderrig of godsdiensonderrig, en andersyds om die vakdidaktiek vir die opleiding en ontwikkeling van die leermeesters in Bybelkunde aan kolleges en universiteite.

Die outeur wil genoemde lesers help om die nodige balans te vind tussen die vakspecialis op die terrein van Bybelkunde en die spesialis op die terrein van die didaktiek en die vakdidaktiek. Syns insiens behoort die Bybelkunde-onderwyser akademies onderlê te wees in die teologiese dissiplines. Hoewel hy dit nie sê nie, is die veronderstelling seker dat dit gaan om Ou- en Nuwe-Testamentiese wetenskap. Daarmee het ons geen fout te vind nie. Hy pleit wel deeglik daarvoor dat die student ook 'n inlei-

dende studie van die godsdienswetenskap moet maak. Ook dié voorstel lyk sinvol, omdat dit die student op wetenskaplike vlak laat kennis maak met die verskynsel van godsdiens as sodanig en met belangrike terme en begrippe.

Oor die vraag of 'n dosent in Bybelkunde aan 'n tersiêre inrigting 'n volledige teologiese opleiding tot op B-graad vlak behoort te hê, sal daar seker heelwat meningsverskil wees. Aan die Universiteit van Pretoria en vermoedelik ook op sommige ander plekke, sal niemand as dosent in Bybelkunde aangestel word as hy nie minstens 'n BA- en 'n BD-graad of gelykwaardige kwalifikasie verwerf het nie. In die praktyk word in werklikheid hoër vereistes gestel, en dit hou seker net voordele vir die vak en vir die studente in.

'n Dosent aan 'n onderwyskollege lei natuurlik hoegenaamd nie aspirant predikante op nie, maar aspirant onderwysers, wat in baie opsigte 'n ander soort opleiding nodig het. Vir my lyk dit egter noodsaaklik dat ook só 'n dosent minstens 'n elementêre kennis van Hebreeus en Grieks sal hê, om nie eers te praat van nagraadse kwalifikasies in Ou- en Nuwe-Testamentiese wetenskap nie.

De Wet pleit ook daarvoor dat die dosent deur akademiese en professionele vakonderrig toegerus sal word om sy vakkennis sinvol oor te dra. Sy opleiding in die vakdidaktiek moet hom help om die brug te slaan tussen die teorie en die

praktyk. Die outeur verskaf dan ook 'n breë raamwerk vir 'n voorgestelde kursus in vakdidaktiek vir Bybelkunde.

Om die gevaar van stagnasie teen te werk, word inligting verskaf oor vakverenigings en vakydskrifte wat die onderwyser kan help om verder te ontwikkel.

Heelwat aandag word gegee aan onderrigstrategieë en onderrigmedia. Die opstel van en werk volgens onderrig- en leerdoelwitte word baie kortliks verduidelik en sterk aanbeveel. Sonder beplanning kan die onderrig nie slaag nie: Wie nalaat om te beplan, beplan om te misluk, word tereg vir die leser gesê.

In die vierde hoofstuk, getiteld 'Situational analysis: a practical guide', stel De Wet dat in ons multi-kulturele komplekse samelewing baie probleme en misverstande vermy sou kon word as die onderwyser in Bybelkunde homself op die hoogte sou bring van die geestelike agtergrond van sy leerlinge en hul gesinne. 'n Situasie-analise verskaf sins insiens hierdie tipe waardevolle inligting. Wenke word gegee oor hoe om so 'n situasie-analise aan te pak, terwyl tegelykertyd baie belangrike inligting oor die onderrigsituasie by die verskillende bevolkingsgroepe in die RSA verskaf word.

'n Ou probleem in verband met Skrifbeskouing en Skrifhantering word aangeroei wanneer De Wet skryf: 'The Old Testament depicts the coming of Jesus Christ, while the New

Testament reflects the fulfillment of these expectations in Jesus Christ' (bl 18).

Dat daar in die Ou Testament 'n verwagting is van 'n gesalfde wat deur God gestuur sou word, is waar. 'n Mens sou egter te ver gaan as jy sou dink dat die Ou Testament net Christusverwagting of profesie aangaande die koms van Jesus Christus is, terwyl die Nuwe Testament dan handel oor die vervulling daarvan. So eenvoudig is dit nie, maar ons laat dit daar.

In 'n voorbeeldes trap die skrywer in 'n ander slagyster wanneer hy uitdruklik as sy hipotese stel dat die Bybelse verslag oor Jesus se profesie aangaande die verwoesting van die tempel in Jerusalem, deur die geskiedenis bevestig word. Sy konklusie is dat die opgrawings by Masada en ander resultate van historiese navorsing die teks van die Bybel bevestig. Dit gaan hier vir hom onder andere om '... the enhancement of the pupil's faith in the Bible as the living Word of God for all people and all generations' (bl 56).

Natuurlik word baie historiese uitsprake in die Bybel deur historiese navorsing en met name deur argeologiese opgrawings bevestig. 'n Mens sal egter bedroë daarvan afkom as jy dit as bewysgrond wil aanvoer vir jou oortuiging dat die Bybel histories betroubaar en die lewende Woord van God is: Historiese navorsing het ook aangetoon dat nie alle 'historiese' verwysings en uitsprake in die Bybel korrek is nie. Die Bybel is immers

nie bedoel om 'n handboek vir die geskiedenis van 'n bepaalde tydvak te wees nie. Verder: Die waar- of valsheid van die boodskap of prediking van die Bybel kan nie langs wetenskaplike weg geverifieer of gevalsifiseer word nie. Daaroor word 'n geloofsbeslissing gevel.

Tog is De Wet nie blind vir die gevaar van die ons insiens onhoudbare opvatting dat die Bybel in alle opsigte, dus ook taalkundig, histories, plantkundig ensovoorts, onfeilbaar is nie.

Onder andere gedagtig daaraan dat vooronderstellinglose wetenskapsbeoefening nie menslik moontlik is nie, is dit baie te verwelkom dat hoewel die skrywer 'n starre dogmatiese benadering tereg afwys, hy dit sterk beklemtoon dat die Bybelkunde-onderwyser 'n oortuigde Christengelowige behoort te wees.

Kortom, die boek lees lekker, bevat heelwat bruikbare illustrasies en wenke vir Bybelkunde-onderwysers en is sekerlik die moeite werd om van kennis te neem op die terrein van die Bybelkundevakdidaktiek.

Schlichting, W 1989 - *Selbstfindung - Gottfindung*

Neuhausen: Hänssler Verlag. 48 bladsye. Prys onbekend.

Resensent: Dr JD Gericke

INLEIDING

Selbstfindung-Gottfindung is 'n publikasie in die *Lutherische Verantwortung heute*-reeks en die resultaat van 'n voordrag wat die skrywer gedurende 1984 in Marburg gelewer het.

INHOUD

In die eerste deel van die boekie poog Schlichting om enersyds die vraag na die mens se identiteit uit 'n Christelike perspektief te beantwoord en andersyds om vir die Christen leiding te gee in sy soeke na 'n eie identiteit. Die tweede deel handel meer spesifiek oor die selfbeeld van die gelowige en hoe hierdie beeld in die praktiese lewe tot uitdrukking kom.

Die skrywer begin deur die kontras tussen die mens se soeke na eie identiteit en God se aanspraak op sy lewe uit te lig soos versinnebeeld is in Natan se woorde aan Dawid na die dood van Uria. Hy vind 'n aanknopingspunt in een van die stellings van Friedrich Nietzsche: *Jeder trägt eine produktive Einzigkeit in sich*' en die daaropvolgende opdrag: *Sei du selbst!* (bl 8).

Die oplossing vir die mens se strewe om homself te vind, moet egter in die Bybel gesoek word waar ons onder andere lees dat God die mens 'in die lewe geroep het', en dat hy die mens spesifiek as individu aanspreek. Verder word verneem van die identiteit van God en nie van dié van die mens nie. Waar die identiteit van die mens wel ter sprake kom, is dit 'n 'geleende' identiteit; 'n identiteit wat

uit God ontstaan.

Die mens se problematiek met homself is hoofsaaklik daaraan te wyte dat hy beide subjek en objek is en dat hy slaaf van sy eie bewussyn is. Hierbenewens is hy ook 'n wese wat met teenstrydighede te kampe het. In die stryd tussen homself en die 'hoër self', gemeet aan die norme wat hy vir homself aanlê, dreig die mens om in vertwyfeling te verval want hy kan nie sy eie verlosser wees nie. In Romeine 7 beskryf Paulus die tweestryd wat daar in die mens heers en wel dit wat hy in werklikeid doen en dit wat hy behoort te doen. Hy probeer hierdie teenstrydighede op verskillende maniere ontkom deur byvoorbeeld kant te kies teen sy gewete of deur die ontkenning van sy menslike drange. Hierdeur word die mens se aandeel aan sy eie toestand as 't ware van homself na ander verplaas of die teenstrydighede word uit die weg geruim deur dit eenvoudig te ontken. God se wet laat die mens egter nie los nie, selfs wanneer hy probeer om sy gewete die stilsweye op te lê: *Gott erlaubt kein Ausweichen* (bl 23). So bly die teenstrydighede voortbestaan.

Die oplossing vir die teenstrydighede lê in Jesus Christus. In Hom vind die Christen sy identiteit omdat Hy die sondelas van die mens op Hom geneem het. Die mens kan dus slegs deur die evangelie van genade verlos word en so as bevryde leef.

In die liefde van Jesus Christus is die mens geborge. Dit gaan nie soseer of die mens Hom gevind het nie,

maar die wete dat Christus die mens gevind het. Op die vraag wie die mens is, is die antwoord dat hy 'n wese is wat aan God behoort. Hy is deel van die liggaam van Christus. Die mens se identiteit is dus verweef met sy lidmaatskap van die gemeente van Jesus Christus op aarde. In hierdie nuwe identiteit vind die mens uit wie en wat hy werklik is. Die voorwaarde is egter dat hy homself met volle oorgawe aan die evangelie van Jesus Christus moet wy, want op hierdie wyse kan hy die ou mens ontgroeï.

Aangesien die gelowige homself as 'n unieke skepsel van God beskou, is hy tevrede hoe God hom geskape het. Op grond hiervan kan hy homself wees en word hy terselfdertyd van enige meerderwaardigheidsgevoel teenoor ander, wat ook eweneens deur God geskape is, bewaar. Die mens durf nooit in die sonde te bly lê nie, want God eis van hom onvoorwaardelike gehoorsaamheid. God het die mens wel as 'n unieke wese geskape, maar Hy is nie verantwoordelik vir sy (verkeerde) handeling nie. Christus se verlossing is dus geen vrypas vir die mens om te sondig nie. Hy roep eerder die mens op om sy lewe in dankbaarheid te lei.

SLOTOPMERKINGS

In die lig van die verwarring wat daar dikwels in die gemoed van die gelowige heers oor die vraag wie hy is, wat die sin en betekenis van sy bestaan is en wat sy verhouding met God is, is *Selbstfindung* - *Gottfindung*

'n nuttige boekie. In baie opsigte bied dit vir die gelowige 'n beter perspektief op sy Christenskap.

Dit is in maklik leesbare taal geskryf en as sodanig is dit selfs vir die leek toeganklik. 'n Mens wonder egter of die skrywer se verwysings en hantering van sekere uitsprake van Nietzsche nie miskien die teenoor-gestelde uitwerking op die leser kan hê as wat sy bedoeling is nie. In die lig hiervan moet die uiterste mate van versigtigheid aan die dag gelê word by die lees daarvan. Dit is nogtans 'n boekie wat die teoloog en die gewone lidmaat baie interessant sal vind.

Van Wyk, JA 1988 - 'n Christelike etiek van die arbeid

Pretoria: NG Kerkboekhandel. 180 bladsye. Prys R29.50

Resensent: Dr Kobus Labuschagne

INLEIDEND

Van die talle boeke en geskrifte wat handel oor die samelewing, en waaroor ek die afgelope aantal jare resensies geskrywe het, is hierdie boek *die eerste uit Suid-Afrikaanse bodem wat ek met nagenoeg algemene instemming kan aanbeveel as beslis die moeite werd!*

Dit is totaal anders as die ander wat almal min of meer ideologies-bepaald, propagandisties, bevooroordeeld, te subjektief, nie veel meer as

'his master's voice' was nie. Dit alles ten spyte van goed versorgde boeke, met instansies van groot name en kapitaal agter hulle.

Wat beïndruk, is die volgende:

- * Hier skrywe 'n nederige Christengelowige wat vanuit die agtergrond van wye belesenheid met groot insig grondig kan teologie-seer oor 'n baie belangrike en aktuele saak - die etiek van die arbeid.
- * Daar word deurgaans gestrewe na deeglike en objektiewe wetenskaplikheid.
- * Hoewel hy noodwendig aandag moet gee aan die invloede van die ideologieë op die terrein van die arbeid, en veral aandag gee aan Marxisme-Kommunisme, Demokratiese Sosialisme en Liberalisme-Kapitalisme, het hy tog nie die Christelike etiek uitgewer aan knegskap ten opsigte van enige van die ideologieë nie. Dit is verbasend, want dit word gewoonlik in mindere of meerdere mate gedoen!

Waaroor ons baie jammer is, is om te verneem dat JA van Wyk oorlede is voor die eerste uitgawe van hierdie boek verskyn het. Hierdie soort teoloog is op die terrein van die samelewing ongelukkig skaars, terwyl daar juis op hierdie terrein baie van sy soort nodig is.

ARBEID IN DIE PERSPEKTIEF VAN GOD SE ARBEID

'n Besliste groot bydrae van die boek is om menslike arbeid te verklaar binne die perspektief van God se arbeid.

In aansluiting by Karl Barth, leer die skrywer dat ons arbeid in die algemeen (as arbeid op die 'omtrek') altyd ruimte moet maak vir en in verband moet staan met daardie sentrale arbeid (in die 'sentrum') wat te doen het met diensbaarheid aan die evangelie van Jesus Christus en die erediens van die kerk en die groot doel van God se werk van skepping, voorsienigheid, versoening en bevryding (vgl bl 142, 144).

Die sabbatsgebod werk bevrydend ten opsigte van arbeid wat die mens van homself vervreem en sy vryheid tot selfverwesening ontnem. Die sabbatsgebod verteenwoordig bevryding en vernuwung: God heers oor die mens se arbeid, en God eis tyd waarin die mens sal leer dat al sy heil van God alleen kom (bl 66). In die erediens word die mens se arbeid begrens, kom hy tot rus om sy arbeid in die lig van die evangelie van Jesus Christus te evalueer en opnuut die doel van sy arbeid in Christus vas te stel. Die Sabbat bied ook liggaamlike rus en versterking wat nodig is vir die taak wat wag (vgl bl 145-147). Die sabbatsgebod se bevryding is gerig op Christus se toekomstige Ryk (bl 70). Daaglikse arbeid, van watter aard ook al, moet altyd diensbaar wees aan God se werk van die Koninkryk (bl 46 en 70), en staan in diens van God se

heerskappy (bl 74).

Die *uitgangspunt* van die Christelike etiek van die arbeid is *vryheid* (bl 36). Menslike arbeid word gekoppel aan die mens wat as God se verteenwoordiger geskep is (d w s na die beeld van God geskep is), en in hierdie verband die opdrag tot arbeid van God ontvang het (bl 44). Mensewerk is altyd die werk van God se navolgers, wat arbeid verrig binne die raamwerk van God se plan met die wêreld, binne die raamwerk ook van God se werk (bl 62). Wanneer arbeid vervolgens uitdrukking is van die mens se vryheid (bl 72), dan gee arbeid aan die mens die geleentheid om tot uitdrukking van homself te kom soos God hom geskep het. Arbeid vorm die mens. Selfverwesening is dus ook deel van die *doel* van arbeid - afgesien van heers oor en bewerk en bewaring van God se skepping (Gen 1 tot 3; vgl bl 72, 73). Die mens as onvoltooide wese verweseninglik homself via sy arbeid (bl 103), maar alles beweeg alleen binne die moontlikhede wat God self daargestel het.

Die *groot doelstelling* met menslike arbeid, sê die skrywer, is 'vrede en geregtigheid' wat belangriker is as produksie alleen (bl 75). Eties beoordeel, kan geregtigheid op die arbeids-terrein alleen in die geloof in Jesus Christus gehandhaaf word (bl 76), want na die sondeval het die mens verval ten opsigte van geregtigheid. So word menslike arbeid *eties beoordeel tussen die twee pole van diensgerigtheid en selfgerigtheid* (bl 62).

Sodra die swaartepunt van die mense arbeid wegbeweeg van diensgerigheid na selfgerigheid, volg daar boosheid en selfsug (bl 74). Boosheid en selfsug lei na 'n arbeidsopset wat uitdrukking gee aan 'n vervreemde mens, en dis 'n mens wat van sy menswaardigheid beroof word (bl 105).

Die *Christelike etiek van die arbeid* stel ten doel om *geregtigheid* in sy volle omvang te laat geskied, en dit wil selfsug vermy en inperk, sodat *bereidheid tot diens in almal se belang* op die arbeidsgebied *gehandhaaf sal word* (vgl o a bl 151). Die regte doelstellings en strukture van die samelewing kan arbeid bevry van onderdrukking en vervreemding, en lei tot daardie *niveau van vryheid* waarin die mense hulle volledig kan laat opgaan in hulle arbeid in diens voor God en God se werk (vgl bl 151).

ARBEID LOSGEMAAK VAN DIENS AAN GOD

Wanneer arbeid losgemaak word van diens aan God, word nie alleen die *geestelike dimensie* verloor nie, maar ook die *menslike dimensie*. Dan volg die *materialisme* en word *arbeid onmenslik* (bl 108). Daarom *waarsku* die skrywer *teen verwerping van diensgerigheid aan alle mense en voor God* - want dit lei tot groot hebsug en die euwels van eiebelang (bl 129). So kan hy dan *waarsku* teen die gevare van die Kapitalistiese multinasionale korporasies, terwyl hy positief staan teenoor die klein sake-ondernemings (bl 133). Hy *waarsku* teen vryheid en

geregtigheid wat in strukture verlore gaan wanneer een groep mense *oormatig afhanklik* word van 'n ander groep, veral ook wanneer daar in *magteloosheid* gestaan word teenoor *oormatige selfgenoegsaamheid* (bl 76). Die *groeïende gaping tussen ryk en arm* is 'n ernstige gevaarteken (bl 124). Die arbeidsgemeenskap is immers daar vir al sy lede, en nie net vir die rykes en hulle in beheer van produksie nie; die massa en die swakstes is ook van belang (bl 124). Hy wys ook op die gevare van monopolieë (bl 125), en spreek hom gunstig uit ten opsigte van vakbonde, maar dan in terme van verantwoordelikheid (bl 131 en 139). Hoewel die skrywer nie altyd duidelik onderskei tussen die ideologieë (en dis 'n punt van kritiek), veral tussen Marxisme-Kommunisme en Demokratiese Sosialisme, kritiseer hy ook die opoffering van die vrye individu en selfs die vakbonde onder die kommunistiese bewind in Pole (in die onmiddellike verlede) (bl 132). Hy spreek hom verder uit teen byvoorbeeld die onderwerping van die mens aan die tegnologiese apparaat van ons tyd, in plaas daarvan dat die tegnologie die mens help om die natuur beter te benut. Die masjien dreig om die mense baas te word (bl 98). Tog is hierdie probleem van die *tegnokrasie* eerder 'n *sosiale probleem: 'n probleem van seggenskap oor die produksie-apparaat* (bl 99).

Hy stel dat in die *onderskatting van die arbeidsgemeenskap* (en al die

faktore wat daarin ter sake is: kultureel, polities, ekonomies en sosiaal) *die kiem lê van groot spanninge en botsings* (bl 119).

Daar moet gestrewe word na die grootste moontlike geregtigheid (bl 77). Die *sosialiserende funksie van arbeid* is hier ter sake, in sover dit ander mense raak wat jy in jou arbeid verrig, en terwyl jy in jou arbeid ook ander mense nodig het (bl 117). Geregtigheid in praktyk behoort te lei tot 'n vernouing in die gaping tussen ryk en arm (bl 77). Wat nodig is, is 'sosiale geregtigheid' ten opsigte van arbeiders, 'saaklike geregtigheid' ten opsigte van 'n onderneming se produktiwiteit en winsgewendheid, en *geregtigheid ten opsigte van die gebruik van die natuur se grondstowwe* (bl 78).

Wanneer die natuur vir die mens, deur arbeid, bruikbaar gemaak word, moet dit op so 'n wyse geskied dat die *natuur se eie balans nie versteur word nie* (bl 89). Die natuur se eie *voortgang* moet nie versteur word nie (bl 91). Daar moet bome en grondstowwe vir die nageslag oorbly, en die *natuur moet sy vrugbaarheid en doelmatigheid kan behou* (bl 91), en daar moet steeds onthou word dat *God* in die laaste instansie die *Alleeneienaar* is (bl 92).

TAAK VAN DIE KERK IN SUID-AFRIKA

Die *kerk* het in die verlede so in algemene terme gepraat oor die terrein van die arbeid dat sy woorde as *nie baie ter sake nie* verbygegaan

het. Ten opsigte van die etiek van die arbeid moet die *kerk dringend hoorbaar word in konkrete arbeidsituasies* (bl 149, 150). Lidmate het besondere toerusting oor die etiek van die arbeid nodig. Vir die gesonde saam bestaan van die verskillende belangegroepes, naamlik werknemers, werkgewers en die staat, is dit nodig, sê die skrywer, dat die *kerk as vierde deelnemer* erken sal word en 'n aktiewe rol sal speel. In Suid-Afrika staan die kerk tradisioneel in die algemeen immers by Wit en Swart hoog aangeskrewe (bl 168, 169).

SLOTSOM

Die boek slaag baie goed daarin om die doel te bereik wat op bladsy 4 genoem word: om goeie agtergrondformulering te bied vir geldige Christelike etiese beslissings wat elke dag gemaak moet word. (Sy hantering van 'beginsels' en 'toepassings' in die Christelike etiek word goed gedoen, bl 2 vv.)

Die boek word aanbeveel vir teoloë en alle ander belangstellendes wat 'n grondige verwysingsraamwerk wil opbou in sake rakende die samelewing en die Christelike etiek. Daar hoef nie met elke praktiese voorstel vir oplossings saamgestem te word nie. Daaroor kan beslis verskil word.

Antonides, H 1989 - A Christian perspective on work and labour relations

Potchefstroom: Instituut vir Reformatoriese Studies, Studiestuk 254. 25 bladsye. Prys onbekend.

Resensent: Dr Kobus Labuschagne

Die skrywer, dr H Antonides, is Direkteur van Navorsing en Onderwys van die Christian Labour Association of Canada.

Die boek poog om tot 'n Christelike perspektief te kom op die terrein van arbeid. Die skrywer is oortuig van 'n identifiseerbare Christelike wêreldsiening' (bl 1) wat gevind sal word onder Christene wêreldwyd, en juis dit probeer hy nou na vore bring. Uiteenlopende Christelike etiese standpunte word deur hom betreur as 'n gebrek aan eenheid en 'n swaakheid. Tog kan hierdie siening beskrywe word as aanvegbaar, omdat uiteenlopende Christelike etiese perspektiewe ook kan dui op die *dinamiese* in die Christelike etiek - as 'n etiek wat nie stagneer in ewige gearriveerde menslike veronderstelde algemeengeldigheede nie, maar die Bybelse beginsel elke keer opnuut in 'n norm of beslissing moet vasstel binne 'n bepaalde omstandigheid. Dit beteken dan dat die Christelike etiese norm en beslissing altyd vars en nuut is, en van situasie tot situasie beweeg. Wat nou gesê is, dien dan as ernstige kritiek teen die skrywer se soeke na *wêreld-*

eenheid in Christelike etiese beslissings. Hierdie soeke na wêreld-eenheid sou selfs onder die verdenking van 'n ideologiese standpunt geplaas kon word.

Indien vervolgens gevra mag word waarheen die skrywer eintlik wil lei met sy veronderstelde 'identifiseerbare Christelike wêreldsiening', dan is die antwoord duidelik, veral in sy 'konklusies' (bl 23 vv). Hy wil die siening tuisbring dat die welsynstaatsgedagte, wat wil dat die owerheid sal inmeng in die ekonomie en arbeidsverhoudinge, ter wille van geregtigheid vir almal, nie sal lei na die 'beloofde land' nie, maar na 'n 'slawehuis' en ondergang. Sy oplossing is dat ons die owerheid en politiek sal weer uit die ekonomie en die arbeidsterrein. Daarmee maak hy 'n keuse vir die tipiese filosofie van die Liberalisme-Kapitalisme. Die probleem lê egter daarin dat hy hierdie keuse maak op basis van die Christelike etiek, terwyl die Christelike etiek van die owerheid verwag om op *alle* samelewingsterreine (en nie net op 'n beperkte terrein nie) die orde te bewaar en die Christelike geregtigheid te handhaaf! Wanneer hy deurgaans stelling inneem teen die Sosialisme ten gunste van die Kapitalisme, dan moet onmiddellik opgemerk word dat die Christelike etiek nooit uitverkoop mag word tot diensbaarheid aan één enkele ideologie nie, maar vry bokant almal, almal moet beoordeel ten opsigte van goed en kwaad. Daar bestaan ook nie 'n

ideologie wat n t goed is, of een wat n t sleg is nie. Hiermee word die skrywer beslis beskuldig van *gebrek aan objektiwiteit* en van *eensydigheid*. Daarby sou sy eenheidsdenke selfs onder verdenking van *imperialistiese denke* geplaas kon word.

Daar is nie werklik so 'n groot probleem indien 'n *keuse* gemaak word op basis van die Christelike etiek op 'n verantwoordbare wyse in 'n bepaalde situasie nie. Wat die probleem wel is, is wanneer jy jou keuse as die *enigste keuse* op ander wil afdwing, en dan nog op die basis van die Christelike etiek. Dit is onaanvaarbaar, en daarby, totaal verkeerd.

As deel van sy oplossing (bl 7-11 en 18-25), stel die skrywer verder dat ons as *beelddraers van God* sal besef dat ons geskep is vir *verantwoordelikheid* en *vryheid*. Daarmee word gepleit vir vryheid op ekonomiese en arbeidsgebied, en beklemtoon dat ons almal daar verantwoordelikheid teenoor mekaar moet aanvaar, en ook verantwoordelikheid ten opsigte van die werk wat ons verrig. Waaraan nie aandag gegee word nie, is dat die oorspronklike Kapitalisme van Adam Smith (1723-1790) nie gelei word deur die etiek nie, nie gebou is op verantwoordelikheid teenoor mekaar nie, maar op die hebsugtige individu wat alleen deur die kragte van aanbod en aanvraag op die vrye mark bedwing moet word. Die geweldige krag wat kapitaalkrag (in monopolie) kan uitoefen tot manipulasie van

die vrye mark, tot nadeel van verbruikers en arbeiders, word nie in berekening gebring nie.

Die suggesties wat hy maak tot verbetering van die arbeidsituasie, het wel meriete, maar dit raak nie werklik diepgaande aan die wese van bestaande strukture nie. Hy noem ook dat arbeiders en arbeiderbeweging meesal teen genoemde verbeteringe gekant is, as nie goed genoeg nie. Wat hy voorstel is:

- * *Wersomstandighede* moet verbeter word, en arbeiders moet groter *verantwoordelikheid* ontvang ten opsigte van die werk wat hulle verrig.
- * Arbeiders moet *verteenwoordig* word op die hoogste bestuursvlak.
- * *Vergoeding* moet meer op *basis van konsensus* beding word, en in hierdie konsensus moet die *algemene stand van die ekonomie*, toename in *produktiwiteit*, en die *winst* van die betrokke firma in ag geneem word.
- * 'n *Konsultasieforum* moet geskep word sodat die bestuur van firmas, vakbonde en die owerheid 'n *beleid* kan formuleer oor vergoeding.
- * Die vryheid van 'nie-staatstrukture', soos die besigheidswêreld moet 'erken' en 'beskerm' word.

Die Christelike etiek behoort baie meer aandag te gee aan samelewing-sake. Daarom is dit goed om ook van

'n werk soos hierdie kennis te neem, en die hele problematiek te leer ken. Daar moet egter deurgaans gewaak word teen diensbaarmaking van die Christelike etiek aan een of ander ideologie, soos byvoorbeeld in hierdie geval, Liberalisme-Kapitalisme.

Van 't Spijker, W & Van Drimmelen, LC (red). Inleiding tot de studie van het kerkrecht

Kampen: Kok. 231 bladsye. Prys Fl 37.50

Resensent: Prof AD Pont

Hierdie versamelwerk wat in Nederland ontstaan het vanweë die inisiatief van die inmiddels oorlede drs W Bakker, dosent in die vak Kerkreg aan die Vrije Universiteit te Amsterdam, en onder redaksie staan van die bekende prof W van 't Spijker en dr LC van Drimmelen, dosent in die Kerkreg aan die Vrije Universiteit, moet as 'n uitmuntende inleiding beskryf word.

Die werk bestaan uit 17 opstelle wat onderverdeel is in drie groepe te wete 'n inleidende deel (5 opstelle), die geskiedenis van die inrigting van die kerk (7 opstelle) en 'n groep van vyf opstelle onder die titel: die geldende kerkreg. In dié groep, het één hoofstuk sewe onderafdelings. Altesaam elf kundiges het aan hierdie boek saamgewerk, wat afkomstig is

uit die NHK, die GKN, die GKN (vrijgemaakt), die CGKN en uit die RK Kerk.

DIE INLEIDENDE DEEL

In die inleidende vyf opstelle, beantwoord W Bakker allereers die vraag na wat *presies kerkreg is*. Belangrik is hier dat hy klem lê op die feit dat die kerkreg in die ekklesiologie wortel. Daardie argument word deur Plomp in sy artikel geïllustreer met die standpunt van die *Bekennende Kirche* van die dertigerjare wat gestel het (bl 39): 'In der Kirche ist eine Scheidung der äusseren Ordnung vom Bekenntnis nicht möglich.' Daarmee, so kan gestel word, is Sohm se herhaaldelik-aangehaalde stelling, wat ook deur Emil Brunner nagepraat is, dat die reg in teenspraak met die wese van die kerk is, vir die soveelste maal afgewys. Juis in hierdie verband is Van de Beek se stelling behartenswaardig wanneer hy stel (bl 62): 'Want het recht is niet ongenadig, het is veeleer de vormgeving van de genade. Het belemmert niet de vrijheid, maar waarborgt deze.' Art III van die Kerkwet van die NHKA is 'n pragtige illustratiewe voorbeeld hiervan.

Uiteindelik kom Bakker tot 'n netjiese definisie van die kerkreg as hy dit omskrywe as (bl 16): '... het geheel van de normen die de structuur van de kerkelijke organisatie en de rechtsverhoudingen binnen de kerken (ofwel gemeentes), alsmede de betrekkingen van de kerken naar bui-

ten, zowel tot elkaar als tot de staat, bedoelen te regelen.' Maar dan moet in ag geneem word dat Bakker, vanuit die gesigsveld van die Doleansie kerkreg, werk met outonome kerke/gemeentes wat op grond van die belydenis in 'n kerkverband saamgevoeg is. Hier word dit sommer ook duidelik hoé die ekklesiologie die kerkbegrip van die kerkreg bepaal. Effens later gee Bakker, miskien onbedoeld, 'n enkelvoudiger omskrywing van die kerkreg as hy verwys na die vraag (bl 16): '... wat de kerk is en hoe het in de kerk behoort toe te gaan.'

Tereg onderskei Bakker die vak kerkreg van die *gybernetiek* wat hy omskryf as (bl 17): '... de kunst van de praktische kerkregering of de toepassing van de geldende regels in de praktijk van het kerkelijk leven.' Daarom ook hou hy vas aan Kuyper se ensiklopediese plasing van die vak wat dit 'n ekklesiologiese en daarom historiese vak gemaak het. In die Nederlandse Hervormde Kerk word dié vak deel van die Praktiese Teologie hoewel een van die groot eksponente van die kerkreg in die NHK die dogmatikus Haitjema was. Ensiklopedies gesien bly die kerkreg 'n moeilik plaasbare vak omdat soos Bakker dit stel (bl 16): '... het bestrijkt een terrein waar gegevens uit verscheidene andere disciplines ... verwerkt en geïntegreerd worden.' Vanweë die noue verbondenheid met sowel die geskiedenis as die dogma van die kerk, lyk dit egter nog steeds

die beste oplossing om die kerkreg by die historiese vakke te plaas sonder om daarmee die verbondenheid aan die dogmatiek en die Skrif self, prys te gee.

Van besondere waarde is AJ Bronkhorst, emeritus hoogleraar van Utrecht, se bydrae oor *Skrif en kerkorde*, bladsy 43. Uit die aard van die saak was dit seker net moontlik om die breë lyne te trek, sonder veel beredenering, maar dit word tog op 'n voortrefflike wyse gedoen. Belangrik is sy stelling (bl 45) dat ongeag al die veranderinge in die wêreld waarin die kerk leef, in die kerk self alléén sprake kan wees van 'n Christokrasie en dat al die ander moontlikhede soos 'n demokrasie, aristokrasie ensovoorts, geweer sal moet word. Daarom stel hy: '... maar het *ius in sacra* kan niet worden uitgeoefend door wereldse machthebbers of worden vastgesteld bij meerderheid van stemmen; de plaats van Jezus Christus in zijn gemeente kan door niemand anders worden bekleed.'

Interessant is ook sy verwysing na I Timoteus 4: 14, waar sprake is van die *raad van ouderlinge* en hy dit aandui as 'het synodale element in het kerkrecht' (bl 51-52). Maar hy is tog versigtig om nie te veel daarin te lees nie want, stel hy (bl 52) 'het NT geeft ons trouwens toch weinig directe aanwijzingen op kerkordelijk gebied. Tog gee Bronkhorst 'n samevatting van '... enkele wezenlijke principiële trekken uit het NT, die in de Reformatie opnieuw naar voren zijn geko-

men' en soos dit deur NJ Hommes saamgevat is (bl 52-53). Daarnaas gee hy 'n lys 'negatiewe grondlijnen', sake wat onder geen omstandighede in die kerklike orde en reg na vore mag kom nie. So stel hy (bl 54): 'Het kan niet gaan om: een kerkorde waarin *de waarheid* zou worden uitgemaakt door de, al dan niet gekwalificeerde, *meerderheid* der stemgerechtigde lidmaten, met voorbijgaan aan Schrift en belijdenis.' Dit is 'n wesenlik belangrike saak wat hier gestel word. As dit gestel word, kom die vraag op of 'n Kerk soos die Nederduitsch Hervormde Kerk, met Kerkraadsinode van byna 700 lede, *werklik* met inagneming van Skrif en belydenis, al ons besluite neem. Dit bly opvallend dat sodra daar so 'n saak na vore kom, die vergadering gou is om die saak weg te verwys. Soms bekruipt die ongemaklike vraag 'n mens, naamlik of die demokrasie in die kerk nie sterker gewortel is as die Christokrasie nie en of almal in die kerk, wat by die orde van die kerk betrek is, inderdaad die orde handhaaf na die eis van Skrif en belydenis. Juis dáárom sou die opstel van Bronkhorst byna so iets soos *verpligte leesstof* moes wees vir elke lidmaat én ampsdraer. Juis omdat dit so 'n rustige, gebalanseerde bespreking in 'n neutedop is van wat hiér ter sake is.

'n Baie interessante artikel is dié van die Leidse hoogleraar Van de Beek oor die 'Hermeneutiek van het Kerkrecht', bladsy 59. Dit is 'n belangrike hydrae en sy beklemtoning

van die feit dat die reg voorskrywend is, is belangrik. Daarom kan sy stelling, bladsy 61: 'Een rechtstekst beschrijft niet wat was of wat is, maar wat zijn moet.' Daar is dus 'n dwingende element in die regsreël wat nie ontken kan word nie.

Van de Beek wys op die verskillende soorte hermeneutiek wat by die uitleg van die regsreëls toegepas kan word. In sy bespreking van die rasionaliteit van die wet of regsreël gebruik hy 'n interessante voorbeeld wat hy die '... discrepantie tussen wet en als rechtvaardig ervaren praxis' (bl 67) by die geval van die deelname van kinders aan die nagmaal noem.

Die reformatoriese tradisie is dat alléén *belydende lidmate* na die nagmaalstafel mag gaan. Maar nou gebeur dit dat in baie Nederlandse gemeentes dit as 'onjuist' ervaar word. Pogings om die kerklike orde op dié punte te wysig het misluk. Nou ontstaan die prinsipiële vraag wat Van de Beek so formuleer én antwoord (bl 68): 'Is het nu onjuist dat kinderen aan het avondmaal deelnemen? Ik meen van niet: waar in een gemeente ouders en kinderen de viering van de maaltijd alleen gemeenschappelijk als zinvol ervaren, werkt strikte toepassing van de regel frustrerend op het leven van de gemeente en is het kerkrecht niet meer expressie van het evangelie.'

Daarop word dan die vraag gevra watter kriteria die hermeneutiek moet hanteer om sodoende vas te stel wát reg en onreg is. Op die voetspoor

van Langemeijer noem Van de Beek dan drie moontlikhede, naamlik die natuurreg, die histories-kulturele konteks en die gewete, dit wil sê wat deur die gemeente as reg of onreg ervaar word.

Dit wil egter voorkom asof die saak hier ontspoor het. Aan die begin het Van de Beek tereg gestel dat die kerk, dit wil sê die gelowiges wat die kerk is, '... gebonden (is) aan een externe gezagsinstantie uit het verleden' (bl 62). Daarom is die vraag na die kindercommunie nie die vraag wát vir die gemeente aanvaarbaar is of nie, maar wat uit die Skrif self daarvoor gesê moet en kan word en verder wát die voortdurende gewoonte van die kerk was (Wezel 1568).

Dit lyk egter ongewens om 'n vaste reël kerkordelik te handhaaf, naamlik dat alleen belydende lidmate nagmaal kan gebruik en om dit dan willekeurig op te hef ten opsigte van sommige gemeentes, wat dié reël nie wil handhaaf nie. Dán word die kerkordelike reël implisiet neergelê, dat die kerkreg voorskriftelike ordereëls neerlê, maar die gemeente self moet besluit of hulle daaraan gehoorsaam wil wees of nie. Dit lyk asof daar dan 'n onhoudbare situasie geskep word en vergeet word dat geloof óók gehoorsaamheid is. Maar gehoorsaamheid aan '... een externe gezagsinstantie uit het verleden ...' of aan die wysheid van die kerk, is skynbaar 'n moeilik haalbare saak. Dit wil my tog voorkom dat in die kerkregwetenskap

skerper en duideliker lyne getrek kan word as die gehoorsaamheid aan God die uitgangspunt bly vir die vasstelling van die lewensorde van die volk van God.

Die tweede groep opstelle handel oor die *Geschiedenis van de Kerkinrichting*, bladsy 75-148. HB Wijland hoogleraar te Kampen, open die ry van opstelle met 'n goeie oorsig oor die vroeë kerk se kerkinrigting en die opkoms van die episkopaat. Dan volg 'n uitnemende artikel van die bekende Apeldoornse hoogleraar W van 't Spijker oor die opvatting van die reformatore, bladsy 86. Dit is een van die allerbeste opstelle, kort en tog helder en 'n duidelike uiteensetting van die kerk-(regtelike) opvatting van Luther, Zwingli, Bucer en Calvyn. Enigiemand wat hom met die vak Kerkreg wil besig hou, sou eintlik verplig (!) moet word om hierdie uiteensetting grondig deur te werk. Juis in die kader van hierdie werk wat op die teologiese student gerig is, is dit 'n uitnemende inleiding. Hierop volg dan 'n paar kort opmerkings oor die Erastianisme (Van 't Spijker) die Kongregasionalisme (Deddens), die Nederlandse gereformeerde kerke van 1560-1816 (Deddens), die NHK en die Algemeen Reglement van 1816 (Bronkhorst). Dan volg 'n uiteensetting oor die kerkinrigting by die Gereformeerde kerke en dan kort opstelle oor die kerke van die afskeiding van 1834 (Van 't Spijker), die kerke van die Doleansie (Deddens), die Gerefor-

meerde kerke na die vereniging van 1892 (Deddens). Omdat dit hier gaan om hoofsaaklik historiese materiaal word daarop nie verder kommentaar gelewer nie. Oorsigtelik kan gestel word dat elk van die skrywers op 'n helder en saaklike wyse aantoon wat die eiesoortigheid van elk van die kerkinrigtings onder bespreking is. Heelwat historiese materiaal is uit die aard van die saak hier verwerk en hoewel verdere verduideliking hier en daar tog wenslik is, was dit binne die formaat van die aanbieding seker nie moontlik nie.

Die derde groep opstelle word saamgevat onder die titel 'Het Geldende Kerkrecht', bl 149-220. Dit word ingelei deur 'n opstel deur die immergroen D Nauta oor 'Typen van structuur der kerk', bl 149. Nauta begin om aan te dui dat die Skrif self bepaalde aanwysings gee ten opsigte van die kerk in die wêreld. Die belangrikste element is egter die erkenning dat Jesus Christus die enigste hoof van die kerk is. Waar dít ontbreek, kan daar eintlik nie meer van 'n kerk sprake wees nie. Dan dui Nauta aan dat die eerste onderskeiding in die struktuur van die kerke die aanvaarding, al dan nie, van die kanonieke reg is, 'n reg wat beweer om terug te gaan tot die tyd van die apostels. In hierdie struktuurtype onderskei Nauta tussen die Roomse Kerk, die Grieks-Ortodokse Kerk en die Anglikaanse Kerk. Feitlik moes die Russies-Ortodokse Kerk hier ook genoem gewees het.

In die tyd van die hervorming het Luther die kanonieke reg as kerklike reg finaal verwerp. Uit die tyd van die reformasie ontstaan dan, in die breë gesien, die Lutherse en gereformeerde kerklike struktuur met veral in die gereformeerde kring nogal heelwat variasie. Die uitgangspunt bly egter dat die kerklike struktuur die wesenlike Christokrasie in die kerk moet weerspieël. Dan is daar die min of meer sektariese groeperinge wat moeilik onder een vormtipe gerangskik kan word.

Daar volg dan 'n hoofstuk oor die kerkreg en die Nederlandse reformatoriese kerke wat uit ses onderafdelings bestaan en waarin die hoofsaake van die geldende kerkreg in die NHK en die verskillende Gereformeerde kerke geskets word.

Hierdie oorsigtelike opstelle word afgesluit deur Van Drimmelen wat 'n oorsig gee van die feit dat die NHK en die GKN in 1973 besluit het tot 'n 'prosesmatige vorm van saamgaan' (bl 177). Dit lei daartoe dat 'n gesamentlike vergadering van die twee kerke se sinodes in 1986 besluit het dat die NHK en GKN 'in een staat van hereeniging' is. Terselfder tyd is toe besluit dat die Evangeliesch-Lutherse kerk ook deel van die herenigingsproses sou word.

Van Drimmelen stel dat hoewel al drie kerke 'n presbiteriaal-sinodale kerkordelike struktuur het, daar tog opvallende verskille is wat die uitwerking daarvan betref. Die ideaal is dat 'n nuwe kerkorde uiteindelik

aldrie die bestaande kerkordes in die een, verenigde kerk moet vervang. Hy stippel dan ook die lyne uit waarlangs die proses verder moet verloop.

Dié saaklike oorsig, meer is dit nie, dui aan dat daar geleidelik gewerk word aan 'n hereniging wat skynbaar nie meer so ver in die toekoms lê nie.

Hierop volg 'n interessante opstel van RGN Huysmans, 'Hoofdijnen uit het Katholiek Kerkrecht' (bl 183). Dit is 'n kort, oorsigtelike samevatting van die jongste *codex iuris canonici* van 1983 wat die vorige, gesistematiseerde wetboek van 1917 vervang. Die nuwe *codex* wat veral die insigte van *Vaticanum II*, 1962-1965, kerkregtelik verwerk het, toon nogal interessante verskuiwings aan. So blyk dit dat die plaaslike biskop nou 'n sterker pastorale opdrag het en dat selfs die plaaslike priester se herderlike taak meer beklemtoon word. Ruimte is ook geskep vir die lekedom om 'n positiewer rol te kan speel.

Van Drimmelen handel in 'n opvolgende hoofstuk oor die saak van kerk en staat. Op 'n oorsigtelike wyse word verskillende temas aangesny en die situasie van die kerk in Nederland in die burgerlike samelewing en staatsorde verduidelik.

Die afsluitende opstel is van GDJ Dingemans wat handel oor 'Kerkorde als Exxlesiologische vormgeving' (bl 207), stel as uitgangspunt die waarheid: 'een kerkorde is een in rechtsregels vertaalde ecclesiologie' (bl

207), en as sodanig is dit 'n spieël van die teologie van daardie kerk. In 'n interessante uiteensetting wat inderdaad die gedagtes prikkel, bespreek Dingemans die vraag hoe die ekklesiologie die kerkorde bepaal. Die ekklesiologie gaan aan die kerkorde vooraf en dan kom die vraag na vore: is die kerk 'n *instituut* met vaste, omskrewe struktuur of is dit 'n *dinamiese geloofsgemeenskap* met 'n oop en losser struktuur? Hier stel hy: 'Kerkorde lijkt een voortdurende aanvechting te zijn voor een dynamische en open kerkopvatting' (bl 210). Daar is, inderdaad, 'n voortdurende spanning tussen die ekklesiologie en die kerkorde juis omdat laasgenoemde voorskrywende reëls neerlê om die goeie orde in die kerk te handhaaf.

Om die verskil wat hierbo tussen instituut en geloofsgemeenskap gestel is te illustreer, behandel Dingemans die vrae wat na vore kom rondom *lidmaatskap, amp* en *die aard van die kerk*.

Veral ten opsigte van die derde saak sien Dingemans 'n duidelike verskil tussen 'n kerk wat uitgaan van die Christokrasie en die Pneumatokrasie. Dan stel hy (bl 215): 'Een kerkorde van christologiese opzet heeft de neiging alles in een structuur te brengen en alles voorgoed te willen vastleggen en regelen'. Daarteenoor stel hy verder (bl 215): 'Een pneumatologische kerkorde biedt meer ruimte aan pluriformiteit, aan kultureel bepaalde structuren, aan gelijkheid

van gemeenteleden, aan niet-hiërarchiese bestuursvormen en aan het priesterschap van alle gelovings'. Dit klink baie goed, maar die vraag ontstaan of dit 'n billike ofwel Skriftuurlik-bepaalde onderskeiding en teenstelling is. Daar is tog en kan nie werklik 'n verskil gemaak word tussen Christus se regering van sy kerk of volk en die leiding van die Heilige Gees nie. Miskien lê juis die probleem dáárin dat die kerk gesien word as 'n vrug van die uitstorting van die Heilige Gees op die eerste pinksterdag (bl 215). Dit klop egter nie met die Skriftuurlike gegewens nie en beslis nie met die siening van die kerk as *die volk van God* nie.

Dit is belangrik dat Dingemans beklemtoon dat die kerk 'n dinamiese geloofsgemeenskap is '... die staat voor een zaak' (bl 216), dit is belangrik om die priesterskap van die gelowiges te beklemtoon, dit is noodsaaklik dat die amp primêr as diens verstaan sal word en nie as 'n gesagsposisie nie. Maar die argument spring verkeerd weg as die twee kerktipes, die statiese en dinamiese, as Christologies en Pneumatologies dan téén-oor mekaar gestel word. Daarmee word 'n onmoontlike teenstelling geformuleer en val die saak wat na vore kom, in die water. Dit lyk my beter om die onderskeid te trek tussen 'n juridies-statische struktuur en 'n dinamiese geloofsgemeenskap. Dán lê die ekklesiologiese verskil eerder tussen 'n outoriteitsgeloof en 'n lewende geloof of tussen semi-

pelagianisme en reformasie, as 'n verskil tussen 'n Christologiese of Pneumatologiese uitgangspunt, want daar bestaan, teologies gesproke, nie so 'n verskil nie. Die verskil tussen 'n staties-juridiese of dinamiese verstaan van die kerk kan ook terugvoer na 'n verskil in opvatting oor hoe die belydenisskrif in die kerk funksioneer: is dit 'n vaste, finale omskrywing van die inhoud en grense van die kerk of is dit 'n lewende belydenis, uitdrukking van die geloof in en gehoorsaamheid aan die Heer van die kerk.

Hoe dit ookal sy, Dingemans het hier 'n saak aangesny wat van wesenlike belang is, want die kerk in die wêreld is nie daar ter wille van homself nie maar ter wille van die evangelie en die eer van God. Nou is die vraag inderdaad: hoe moet die kerk gestruktureer word sodat die volk van God in die wêreld inderdaad sy taak reg volvoer soos God dit wil hê. Die probleem is dat ons wat mense in die kerk is altyd die neiging het om die verbondenheid met God, die hoor en verkondiging van die Woord sêlf te wil bepaal en te waarborg. So gesien gaan dit om geloof alleen. Maar, en daar lê die probleem, die kerk is kerk in die wêreld met alles wat dit meebring.

Daarom, ten slotte, kan die stelling, bladsy 220, volledig onderskryf word: Kerkrecht raak die fundamente van het kerk-zijn in de praktiese vormgeving van het instituut van elke dag.

Samevattend van die geheel kan gesê word dat hierdie *Inleiding tot de studie van het kerkrecht* ook vir ons hier te lande, 'n uitnemende werk is en kan word. Die belangrikste momente word aangesny en behandel en elkeen wat hierdie boek deurge- werk het, sal daardeur verryk wees in kennis en insig.

Schlichting, W & Köberlin, A 1989 -
Fragwürdiges Kairos-dokument

Neuhausen: Hänssler Verlag. 93
bladsye. Prys DM 8.80

Resensent: Dr BJ van Wyk

Die publikasie *Fragwürdiges Kairos-dokument* bestaan uit twee gedeeltes wat deur die twee Duitse predikante Albrecht Köberlin en Wolfhart Schlichting as *lutherische Verantwortung heute*, aangebied word. Die eerste gedeelte uit die pen van eersgenoemde outeur dra die titel *Auf dem Wege zu einer neuen Konfession: Die christo-marxistische Kairos-Kirche*. In die eerste hoofstuk word die vraag gevra wat dit beteken wanneer die Bybel as die enigste gesaghebbende bron van die waarheid gebruik word. Die situasie in Suid-Afrika is dat sowel AP Treurnicht as Desmond Tutu hulle albei op die Skrif beroep, terwyl hulle standpunte radikaal van mekaar verskil.

Vir die skrywer het die Bybel eie gesag as die objektiewe maatstaf. *Die Bibel hat in ihrem Selbstverständnis ihre Vollmacht nicht aus der Wertung des Lesers abzuleiten. Sie empfängt ihre Vollmacht aus der Autorität Gottes, der hinter ihr steht.* Die Bybel is die skriftuurlike getuie van die openbaring van God in Jesus Christus. Hy wys op die betekenis van die woord 'kairos' en stel *In dem so gefüllten Begriff [Kairos] geht es um die Mitte der Bibel, um Christus: die in der Bibel bezeugte eine Offenbarungsquelle.* Kairos is die goddelike moment as genadegeskenk van God met die koms van Christus tot voordeel van die heil van alle tye en alle volke.

Dit het ernstige gevolge wanneer hierdie uitgangspunt, naamlik dat die Bybel die enigste bron van die waarheid is, aangevul word met ander buite-Bybelse bronne. In hoofstuk 2 verwys hy onder andere na die debat Tillich-Hirsch as voorbeeld hoe in die eksistensiële historiese interpretasie van die Bybelse begrip kairos, deur Tillich van die Sosialisme en deur Hirsch van die Nasionaal-sosialisme gebruik gemaak word as aanvullende bronne naas die Skrif. Die skrywer dui in die derde hoofstuk aan hoe, in die periode sedert die Barmen verklaring 1934 en 1985, die uitgangspunt dat naas die Bybel ook ander openbaringsbronne mag bestaan, beslag kry. *An die Stelle der Christusoffenbarung rückte die marxistische Doktrin einer notwendigen Revolution, die zu einer Veränderung aller politi-*

schen Verhältnisse im Sinn des kommunistischen Systems führen soll. Aus dem Christus-Kairos wurde der Revolutions-Kairos. In Suid-Afrika vind die verandering neerslag in die Kairos-dokument wat die oomblik van waarheid sien as 'n politieke program teen die apartheid en goedkeuring vind daarvoor in die Bybel.

In hoofstuk 4 wys die skrywer daarop dat die Marxistiese sisteem gebruik word as basis van die kairos dokument. *Der im Kairos-Dokument enthaltene Aufruf zum [Handeln] wird zugespitzt für Christen zum Anschluss an die kommunistische Revolutionsbewegung: ...* Die kerk moet selfs met burgerlike ongehoorsaamheid in die stryd betrokke raak sodat die politiek en die strukture van die gemeenskap verander kan word. Die verdeling van die bevolking in onderdrukkers en onderdrukte *ist das entschiedene Grundschema des marxistischen Systems.* Die Bybel word gebruik maar tog so verander dat die rewolusie daarmee gedien word. Bybelse tekste word gebruik as oproep tot rewolusie. *Es richtet den Blick auf die Bibel, kehrt dabei aber ihren Inhalt und ihr Ziel um.*

Hoofstuk 5 begin die skrywer deur op Allan Boesak se uitspraak te wys op die Fankfurter Deutschen Evangelischen Kirchentag 1987 waar hy dit gehad het oor die koms van die nuwe Jerusalem en gesê het: *Es wird aus der Asche all dessen erstehen, was heute [Pretoria] heisst.* Niemand het teen die Bybeluitleg beswaar gemaak

nie. Die skrywer stel dat die jongste dag van die Kairos-dokument en die jongste dag wat in die Bybel geteken word van mekaar verskil. Die een is die klaslose gemeenskap van die Marxisme terwyl die ander een gesien word as verlossing en heiligmaking in Christus. Die skrywer stel in die sesde hoofstuk die betekenisvolle uitspraak dat Christus in die Kairos-dokument vervang word met 'n Christus *der als Bahnbrecher der kommunistischen Revolution das ungetrübte materielle Glück der südafrikanischen Bevölkerung bringt.* Dit openbaar die skrywer se indruk van die dokument genoegsaam.

Die tweede deel van die publikasie bestaan uit die bydrae van Wolfhart Schlichting. Die titel van sy bydrae is *Heiliger Krieg statt Versöhnung?* waarin hy die aanname bespreek wat dit beteken dat die opstellers van die dokument die stryd in Suid-Afrika sien as 'n heilige oorlog met die aanname dat God met ons is, dat God sonder meer aan die kant van die sogenaamde onderdrukte is. Dit bring mee dat God en die duiwel in die oorlog betrokke is wat beteken dat versoening onmoontlik is. Hoofstuk 2 gee die inhoud van die dokument oorsigtelik weer. Hoofstuk 3 handel oor die stryd teen die afgode omdat die naam van God misbruik word om mense te onderdruk. Die bewys daarvan word in die aanhef van die grondwet gevind. Hoofstuk 4 bespreek die dokument se aanname dat Romeine 13 asook Openbaring 13

verkeerdelik gebruik word om gehoorsaamheid aan die staat te eis. Die skrywer se kommentaar daarop is: as die dokument tog 'n Christelik, Bybelse en teologiese kommentaar op die situasie in Suid-Afrika wou wees *so müsste es hervorheben, dass Offenbarung 13 auf [Geduld und Glauben der Heiligen] abhebt.*

Hoofstuk 5 handel oor die onmoontlikheid van versoening in die situasie. Die stryd is nie tussen sondaars wat almal lewe uit die genade van God nie, maar tussen goed en sleg, tussen God en die bose, tussen God en die duiwel. *Nicht menschen kämpfen hier, sondern Gott und Teufel, nämlich [Gott mit uns] und der Teufel mit dem Weissen.* Dit is begryplik, versoening is nie moontlik tussen God en die duiwel nie. Die onversoenlike houding word in die sesde hoofstuk beklemtoon as die skrywer stel dat *Ohne Busse keine Vergebung: das ist eine Glaubenswahrheit. Aber die Parole: Ohne Busse keine Verhandlungen, ist ein Aufruf zur Unversöhnlichkeit.*

Die slotsom waartoe die skrywer in die sewende hoofstuk kom, is dat die militante gees wat in die dokument openbaar word, herinner aan Thomas Müntzer. Hoofstuk 8 dra die opskrif *Naturrechtliche Argumentation.* Hoofstuk 9 wys op die identifikasie van die onderdrukte met Israel. Die slotsin in die hoofstuk is insiggewend. *Extra revolutionem nulla salus; es gibt keine wahres Christentum ausserhalb der Teilnahme an unserem*

Kampf! Die slothoofstuk word gewy aan die rol wat die sakramente speel binne die rewolusionêre stryd. Die skrywer druk sy verbasing uit dat selfs die sakramente verander moet word om die rewolusie tot diens te wees. Schlichting se laaste sin vat sy indruk van die Kairos-dokument volledig saam as hy stel: *Der Gott des Kairos-Dokumentes erscheint wie ein Götze.*

Ten slotte moet gestel word dat die lees van *Fragwürdiges Kairos-dokument* 'n aangename ervaring was omdat hierdie 'n buitelandse mening is oor die situasie in Suid-Afrika, wat objektief, vanuit Bybelse hoek daarna kyk. Die skrywers het daarom ook met die bedenklieke teologiese basis van die Kairos-dokument afgereken. Dit bevestig baie duidelik, veral in die lig van die jongste gebeure in Suid-Afrika, dat Christendom vanuit 'n Marxistiese basis, uiteindelik net Marxisme is. Die skrywers beklemtoon ook dat daar nie ander openbaringsbronne naas die Skrif bestaan nie.

Abma, G & De Bruijn, J (red) 1989 - Hoedemaker herdacht

Baarn: Ten Have. 300 bladsye. Prys onbekend.

Resensent: Dr DJC van Wyk

Gedurende 1989 is die geboortedag van PJ Hoedemaker 150 jaar gelede

herdenk, veral in Nederland.

As 'n deel van dié herdenking is hierdie bundel deur 'n groep akademiëci, onder redakteurskap van Abma & De Bruijn, saamgestel.

In drie afdelings word die teologiese en kerklike werk, die politieke opvattinge en die aktualiteit van Hoedemaker behandel.

'n Oorsig oor die uitgebreide reeks temas wat onder hierdie drie afdelings deur kenners behandel word, gee 'n aanduiding van die omvang en betekenis van hierdie werk:

- * PJ Hoedemaker: 'n Biografiese skets - dr J de Bruijn.
- * Hoedemaker en die reorganisasie van die Nederlandse Hervormde Kerk - prof dr G Bos.
- * Hoedemaker as hoogleraar aan die Vrije Universiteit - dr J Vree.
- * Het wijsgerige vrijheidsbegrip van de jonge Hoedemaker - dr A Vos.
- * Hoedemaker en de Schriftekritiek - prof dr KA Deurloo.
- * Hoedemaker en de uitleg van de Bijbel - dr MJ Paul.
- * Openbaring. Geschiedenis. Bijbel. Drie kernmomenten van de theologie van Hoedemaker in hun onderlinge samenhang - prof dr J Veenhof.
- * Hoedemaker en de godsdienstige opvoeding van de jeugd - drs AHM de Jonge.
- * Hoedemakers opvatting van staatsrecht - mr GJJA Delfgaauw.

- * Hoe neutraal is neutraal? Hoedemaker en die politiek - dr G Abma.
- * Hoedemakers program van grondwetsherziening uit 1901 - prof mr dr A Postma.
- * Hoedemaker en de antirevolutionairen - dr H van Spanning.
- * Vreemden onder het uitverkoren volk. Hoedemaker en de katholieken in de Nederlandse politiek - drs Th BFM Brinkel.
- * Theokratie en sukularisasie. Het visioen van Ph J Hoedemaker en de huidige problematiek van kerk en samelewing - prof dr LA Hoedemaker.
- * De betekenis van Hoedemaker in de tegenwoordige tijd - ds S Kooistra.

Die lewe en werk van Hoedemaker het wye invloed uitgeoefen. Alle medewerkers erken sy invloed op latere Nederlandse teoloë soos Th L Haitjema en AA van Ruler en deur hulle op die kerkorde van die Nederlandse Hervormde Kerk van 1951. So is Hoedemaker se jarelange bemoeiing vir kerkherstel beloon. Sy siening oor die kerk, en dan veral die kerk as volkskerk, het groot invloed uitgeoefen. So ook sy fel verset teen partyskap en groeppvorming in die kerk.

Hoewel Hoedemaker se teokratiese ideaal in 'n groot mate onprakties was, word daar tot selfs in die huidige politieke partye in Nederland tog besliste nawerkinge daarvan aangetoon.

Ook Hoedemaker se werk as akademikus aan die Vrije Universiteit, sy standpunte oor die plek van die teologiese fakulteit aan die universiteit en sy publikasies oor 'n wye spektrum van onderwerpe, bly die moeite werd om van kennis te neem.

Ongelukkig openbaar die bundel opstelle hier en daar die mankemente wat meermale voorkom in die werk van 'n groep outeurs. Die leser vind byvoorbeeld nêrens 'n bevredigende uiteensetting van die belangrikste kwessies wat direk tot die Doleansie van 1886 gelei het nie, veral byvoorbeeld die sogenaamde *attestekwestie*. 'n Mens het die indruk dat kennis van dié sake as bekend veronderstel word. Maar dit is by lesers van honderd jaar later nie vanselfsprekend nie. En sonder dié kennis kan die Hoedemaker-Kuyperkontroversie nie reg beoordeel word nie.

Nietemin bied hierdie bundel goeie insae in wat 'n mens bykans as Hoedemaker se heroïese stryd teen die geniale, formidabele figuur van Abraham Kuyper, kan noem. Hoedemaker was 'n kerklike denker. Sy afkeer teen kerkskeuring, partyskap en prysgawe van 'n deel van die Nederlandse volk aan die heidendom, kon hy nie sterk genoeg onder woorde bring nie. Hy bly 'n boeiende figuur in die geskiedenis van die kerk en die teologie.

Die werk van Abma & De Bruijn is 'n kosbare gids om hierdie boeiende figuur uit die geskiedenis van

die kerk te leer ken.

Hubmer, F 1989 - Weltreich und Gottesreich

Neuhausen: Hänssler Verlag. 286 bladsye. Prys DM 24.80

Resensent: Dr IWC van Wyk

Hierdie boek beskryf die ontwikkelingsgang van die ryk van God in die wêreldgeskiedenis. Hierdie ontwikkelingsgang word deur stryd gekenmerk. Stryd tussen die ryk van God en die ryk van die wêreld en stryd tussen die geloof en die ongeloof. Hierdie stryd tussen God en die vors van die wêreld, die satan, word in nege hoofstukke beskryf.

Hoofstuk 1 beskryf die optog/aantog van die ryk van God in die wêreld. In sy eintlike en uiteindelige gestalte is die ryk van God die al- en alleenheerskappy van God in die skepping. Teen hierdie heerskappy bestaan daar weerstand. Hierdie weerstand word aangevoer deur die satan en sy magte. Die tema van die wêreldgeskiedenis is dus die geveg tussen die ryke van God en satan. In hierdie stryd gryp God in deur middel van die kruis - nie soseer om vir die skuld van die mens te betaal nie, maar om die satan se mag te verbreek. Op Golgota word satan tot die dood veroordeel, maar nog nie tereggestel nie. Dus - die stryd gaan voort.

Hoofstuk 2 beskryf die slag tussen die wêreldryk en die Godsryk. Hierdie slag is die stryd tussen die Christendom en die heidendom. Die gemeente word geskilder as die vegtroepe van Christus - maar dan, skielik, word ons teruggevoer na Adam en na Abraham en ander gelowiges; want sien, Ou en Nuwe Testament lê in hierdie boek op een vlak. Oorwinning vir die ryk van God is daar waar daar vrywillig geglo word. Of dit die geloof van Moses of van Petrus is, is om 't ewe. Waar geglo word, oorwin God. God laat mense selfs ly om hulles tot 'n geloofskeuse te help. Ja, Hubmer noem die lyding selfs God se 'wêreldewangelis' (die regverdiging van die kwaad tot by die absurde verby!)

Hoofstuk 3 beskryf die wending wat Christus in hierdie stryd teweeg gebring het. Die ongeloof van die Jode en die gevolg wat dit vir Israel ingehou het, word beskryf.

Hoofstuk 4 beskryf die rol van die volkskerke/volkerekerk (?) in die ryk van God. Hubmer het hier 'n pragtige hoofstuk geskryf oor wat kindskap van God en lidmaatskap van die kerk beteken. Aan die hand van 'n uitleg van die gelykenisse, skilder hy kontroverse teologies, die ware karakter van 'n gemeente as 'n *corpus permixtum*. Die oordeelsboodskap van die gelykenisse word trefend uitgelig om die leser op te skerp vir die profetiese woorde van Openbaring 2 en 3.

Hoofstuk 5 handel oor die Gods-

ryk van die harte. Dit is volgens hom die hart van die mens, wat die oorwinning of neerlaag van die Koninkryk bepaal. Die innerlike mens en nie die ganse wêreld nie, is dus die eintlike magsveld van die Koninkryk. Die skepping word volgens hom slegs daar herstel waar die harte van mense vir Christus gewen word. God se heilsplan word daarom nie bereik deur 'n magsvolle ingrype teen sy vyande nie, maar deur die oorwinning van die harte.

Hoofstuk 6 bevat 'n beskrywing van die historiese deurbraak van die Godsryk in die laaste uur. Die vertrekpunt kom daarop neer dat 'n ver-Christeliking van die samelewing nie die aanbreek van die Koninkryk kan verseker nie. Nie deur ontwikkeling nie, maar deur die vervulling van die eindtydprofesieë sal die Koninkryk in ons wêreld aanbreek. Hierdie eindtyd of 'laaste uur', meen Hubmer, is tans. Die 'einde van die dae' is nou en die 'dag van die Here' is baie naby. Die profesieë van die Ou Testament, wat grootliks deur die Nuwe Testament oorgeneem is, gaan tans in vervulling. Die voorspellings van Openbaring, die kentekens van die laaste tyd, kan in ons dae waargeneem word. Dit sluit in die vorming van 'n Europese grootryk, die nasionale terugkeer van die Jode na Palestina, die ontwaking van die koloniale volke en die uitbreiding van die wêreldsending.

Hoofstuk 7 beskryf dan in detail hoe in die (eintlik net in die Euro-

pese) karakterbeeld van die huidige tyd, die eindtydelike profesieë hulle vervulling vind. Hubmer gee die volgende redes aan hoekom juis ons tyd, die tyd van vervulling van die profesieë is: Die tempo waarteen gebeurde hulle afspeel, die intensiteit van hierdie gebeure en die universaliteit van byvoorbeeld die oorloë en hongersnood. Verder skilder hy ons tyd, kultuur en godsdienstigheid as kentekens van die aanbreek van die 'laaste uur'.

Hoofstuk 8 behandel die tema van die 'duisendjarige vrederyk'. Onder die opskrif: 'Die verandering van die wêreldtoestande', beskryf hy die verandering wat sal plaasvind ten opsigte van die wêreldmoraal wanneer die satan 'gebind' sal word en die moraal van die geregtigheid sal heers. Op politieke terrein sal daar vrede tussen die volke wees en Israel sal sy priesterlike voorrangposisie herwin. In die natuur sal daar 'n verhoogde vrugbaarheid speurbaar word en in die dierewêreld sal daar vrede en harmonie wees. Hubmer wil die dwalinge van Papias (te veel waarde aan milleniumdenke) en Origenes (te min waarde aan milleniumdenke) vermy. Hy wys op die rykwydte en die grense van hierdie konsep. Uiteindelik is die kulminasiepunt van die geskiedenis, die eindoordeel. Dit is waarvoor die wêreld hom moet voorberei.

Hoofstuk 9 handel oor die voleinding van die wêreld - die doel van God. Die wese van die voleinding

word behandel onder die temas van die paradysvlug wat beëindig word, die nuwe hemel en die nuwe aarde, die wese van die nuwe tyd en ruimte en die aanskouing van God. Die boek word afgesluit met gedeeltes oor die lewe van die voleinding. Hieronder behandel hy temas soos die saligheid van die ewige lewe en die lied van die saliges.

Hierdie boek is na alle waarskynlikheid vir die kerkvolk geskryf. Geen bewyse vir aanhalings (die enkeles) word aangebied nie. By die lees van die boek wonder mens dikwels uit watter kerklike en teologiese kring die skrywer kom. Soms kry mens die gevoel dat hy uit 'n charismatiese groep kom, maar die oorwegende indruk is dat hy 'n konserwatiewe predikant uit die Lutherse deel van die 'Evangeliese Kerk' in Wes-Duitsland is. (Daar is nêrens 'n aanduiding wie die skrywer is nie.) Die skrywer steun nie op 'n wetenskaplike teologiese teorie nie. Hy wil bekend wees as 'n 'Bybelse teoloog' wat die Skrifinhoud net wil sistematiseer en orden, omdat daar van die veronderstelling af uitgegaan word dat die Skrif self 'n eenduidige en insigtelike 'teorie' aanbied. Die metode van die boek berus grootliks op 'n *biblistiese fundamentalisme*, 'n *onkritiese Christologiese interpretasie van die Ou Testament* en 'n *verhouding tussen Ou en Nuwe Testament* waar die Nuwe Testament in dermate as 'n verlengstuk van die Ou Testament gesien word dat hyvoorbeeld

die profesieë van die Nuwe Testament grootliks as slegs herhalings van die Ou Testament gesien word. Uiteindelik 'n gelowige Bybelse teoloog, sal gesê word. Talle ander sal so 'n boek weer so gou moontlik wil neersit.

Ek glo egter nie dat die waarde of waardeloosheid van hierdie boek aan sy metode gemeet moet word nie. Hierdie boek is 'n boek wat ek meen tog gelees moet word aangesien hy, gelees in die konteks van die moderne teologie, 'n mens weer duidelik terugverplaas na 'n vroeëre fase van die teologie, toe daar nog nie soveel verwarring, skole, opinies en teorieë was nie. Hier het ons met die 'evangelie' te make in sy naïwe ongekompliceerde vorm, wat die basis was vir die geloof van geslagte. Van hierdie punt af kan die negatiewe ontwikkeling in die teologie goed waargeneem word. Ek noem enkele voorbeelde: Hubmer stel dit baie duidelik dat die kenmerk van ware kerk en gelowige wees in die ware geloof lê en nie in die betrokkenheid by sosiaal-etiese vrae nie. Die sentraalstelling van die oordeel van God, die oordeel oor die ongeloof, die oordeel voor die finale aanbreek van die ryk van God, het vergete geraak in die nuwere koninkryksteologieë. Hubmer se boek het dié groot waarde, dat die verskillende dimensies van God se oordeel breedvoerig ter sprake kom. Hubmer stel nog met absolute oortuiging die absolutistiese godsdienstwetenskaplike vertrekpunt van die heilspartiku-

larisme. Vir hom is die stryd nog tussen geloof en ongeloof in die enigste Here, Jesus Christus. Konsepte soos 'alversoening' en die 'kosmiese Christus' het geen plek binne hierdie teologie nie. Sonde is vir Hubmer nog persoonlike skuld. Die sondebokdenke van die maatskappykritiese teoloë kan daarom ook nie vastrapplek kry in sy boek nie. Hieruit voortspruitend lê die positiewe waarde van hierdie boek daarin dat verdedig word dat die Koninkryk van God deur God self aangebreek sal laat word en dat dit nie progressief deur die wêreldverbeteraars gerealiseer kan word nie. Hierdie boek is in 'n groot mate 'n daarstelling van die profetiese stof van die Bybel. Die belangrikheid van Hubmer se hydrae lê daarin, dat hy in teenstelling tot die huidige profetiese teologie van die daad (bv die Kairos-dokument) 'n profetiese teologie van die Woord aanbied. 'n Profetiese teologie wat gerig is op die toekomstige dae van God en nie dwang uitoefen tot die meemaak van ideologies-bepaalde sosiaalpolitieke aksies nie.

Daar kan na my mening ook talle tekortkominge, besware en kritiek teen hierdie boek uitgewys word. Afgesien van die talle eksegetiese en hermeneutiese vrae wat geopper kan word, waarvan ek my eerder weerhou, kan na die volgende dogmatiese sake verwys word:

Hubmer se radikale 'twee-rykleer' laat hom werklik skuldig word aan dit waarvan die vooroorlogse

Lutherane beskuldig word, naamlik die totale onverantwoordelikheid teenoor die kultuur en die politiek. Ek is daarvan oortuig dat Luther se twee-ryke-leer nie daarop uitloop dat die ganse wêreld as boos verklaar moet word en die Christen hom van die wêreld moet distansieer soos Hubmer verlang nie. Luther het ons wel geleer om die korrekte *onderskeidings* (Ebeling) te maak, maar nie om aan wêreldveragting te ly nie. Hubmer oorskakel ongelukkig die mag van die duiwel in ons wêreld en onderskat daarom die posisie van die kruis. Dit is juis hier waar die groot teleurstelling van die boek lê. In 'n tyd waar die belangrikste Duitse monografieë die Lutherse kruisteologie laat herleef (o a Jüngel en Moltmann), sou mens verwag dat hierdie aspek radikaler deurdink sou word, sodat die heilswerkende krag van die kruis in hierdie wêreld tot sy reg kon kom. Ek is verder daarvan oortuig dat 'n 'koninkryksteologie' vandag nie sonder meer by al die bydraes wat poeg om die gerealiseerdheid van die eskatologie (Dodd) en die proleptiese karakter van die koninkryksverwagting (Pannenberg), uit te werk, verby te gaan nie. Om alles in swart en wit, tussen bokke en skape te verdeel is nie teologies legitiem nie. Die natuur en kultuur getuig nie net van die mag van die bose nie en vir die nuwe lewe in Christus moet daar ook ruimte wees.

Die laaste groot probleem met die boek wat ek wil uitlig, is die

waagstuk wat Hubmer aangegaan het om die eindtydprofesieë van die Ou en Nuwe Testament uit te lê aan die hand van ons eietydse gebeure. Afgesien van die sistematiese wankelbaarheid wat so 'n poging oplewer (die feit byvoorbeeld dat 'n uitspraak soos: 'niemand ken die dag en uur van die wederkoms nie' geïgnoreer word) is die risiko altyd daar dat so 'n persoon se wêreldduiding vinniger verkeerd bewys word as wat die boek gelees kan word. Die huidige gebeure tans in Europa en Rusland laat Hubmer se verklaaringsmetode aan geloofwaardigheid verloor.

Ten slotte. 'n Boek wat dispuut, meningsverskil en opgewondenheid veroorsaak, verdien om gekoop en gelees te word. Hierdie is so 'n boek. Hubmer skryf in 'n maklik verstaanbare Duits. Daar is dus geen rede waarom hierdie boek nie in ons land gelees sal word nie. Indien dit wel gedoen word, sal menige predikant ontdek dat hulle in Hubmer 'n gesegeenoot en segsman het. Talle ander sal weer in dankbaarheid besef dat hulle gelukkig al verby hierdie fase van teologiebeoefening is.

Kodjak, A 1986 - A structural analysis of the sermon on the mount

Amsterdam: De Gruyter. 234 bladsye. Prys DM 98.00

Resensent: Prof WS Vorster

Kodjak se boek is in feitlik alle opsigte anders as die publikasies wat die afgelope jare oor die rede van Jesus op die berg (Matt 5-7) uit die penne van Nuwe-Testamentici verskyn het. Dit is in die eerste plek nie binne die raamwerk van die tradisionele uitleg van die Nuwe Testament gedoen nie. Trouens, daar is 'n doelbewuste keuse gemaak om hierdie interpretasie nie aan die hand van die tradisionele vrae wat eksegete die afgelope tyd besig gehou het, te benader nie (bl 39). Die belangrikste interpretasies van die Bergrede, naamlik dat dit 'n etiese kode is, die buitelyne van 'n ideale lewenswet bied, 'n etiese rigfyn is, slegs van toepassing is op die dissipels, nie in die huidige vorm deur Jesus uitgespreek is nie, of interim etiek is, word van die hand gewys (bl 16 v). Die boek is verder nie deur 'n professionele teoloog geskryf nie, maar deur 'n kenner van die Russiese literatuur en iemand wat geïnteresseerd is in moderne semiotiek. Die skrywer is uit die Oosters-Ortodokse Christelike tradisie afkomstig.

Die boek is geskryf vanuit die *nexus* tussen lewe en dood binne die dilemma wat die kernbewapening van

die moderne wêreld bied, naamlik ang vir die dood en strewe om te (oor)leef. Volgens die skrywer bied die Bergrede juis in hierdie opsig 'n visie wat navolgenswaardig is. Aangesien die tradisionele verklarings van die rede van die gesag daarvan en nie van die kommunikasie daarvan uitgaan nie, is sulke verklarings ook nie in staat om insig te verleen aan wat die rede wil sê nie. Weerstand teen die rede is verstaanbaar omdat dit wat die rede bied, juis die strewe om te oorleef teenwerk. Dit bedreig die veiligheid van byvoorbeeld die persoon van wie dit verwag word om sy wang te draai, arm en nederig te wees ensovoorts.

'n Verdere kenmerk van die boek is dat die skrywer daarvan oortuig is dat die Bergrede nie 'n kompilasie van tradisies is wat Matteus saamgestel het nie, maar dat dit deur Jesus by verskillende geleenthede uitgespreek is. Wat Matteus ons nou bied, is slegs 'n verkorte weergawe van 'n preek wat meermale uitgespreek is en waarskynlik selfs meer gestruktureerd was as die preek wat ons nou in Matteus vind (bl 166 vv). Die uitleg van die huidige rede in Matteus word aan die hand van 'n strukturele analise gedoen. Matteus se teks van die Bergrede word nie beskou as 'n kompilasie nie, maar as 'n artistieke, gestruktureerde teks wat uit sewentien verskillende subtekste bestaan. Dit is verder 'n outentieke kommunikasie van Jesus by 'n spesifieke historiese geleentheid toe hy 'n skare toe-

gespreek het (bl 33).

Die afsonderlike subtekste word individueel binne die bestek van vyf hoofstukke geïnterpreteer. Dit is veral opmerklik hoeveel klem daar op die saligsprekinge gelê word as die raamwerk waarbinne die hele rede verstaan moet word. Aangesien die tradisionele vrae van eksegete heeltemal buite rekening gelaat word, kom baie sake wat tradisioneel as probleme ervaar is in die uitleg van die teks, glad nie aan die orde nie. In hoofstuk 7 word die struktuur en die boodskap van die Bergrede aan die hand van die resultate van die vorige hoofstukke bespreek. In twee ahangsels word die verhouding van Matteus se rede op die berg en Lukas se rede op die plein en die verhouding tussen die Bergrede en die gelykenis van die saaiër behandel. Die boek bevat ook twee lyste met teksverwysings.

Vir 'n leser wat oortuig is van die historiese probleme wat daar met die Bergrede en sy ontstaan saamhang en wat bewus is van die detailprobleme wat feitlik elke uitspraak in die Bergrede oplewer, sal hierdie boek baie onbevredigend wees. Vir die leser wat wil sien hoe die teks struktureel sonder inagneming van die geskiedenis van die uitleg van die teks geïnterpreteer kan word, sal dit interessante leesstof aanbied. Kan 'n leser van die Nuwe Testament wat die skool van die historiese kritiek deurloop het, ooit weer 'n Nuwe-Testamentiese teks naïef lees?